قال النبی صلی الله علیه وسلم کن فی الدنیا کانک غریب او عابر سبیل

الحمد لله که این کتاب مستطاب از تصنیفات پیشوای اصحاب طریقت مقتدای اصحاب حقیقت غوث الواصلین
العارفین امام السالکین هادینا و مرشدنا الشیخ شاه نور الحق المشهور بشاه نور قطب عالم پنڈوی قدس سره العزیز

انیس الغربا

که تذکره ایست برای غافلان آخرت و تبصره ایست برای اصحاب معرفت

بتصحیح خادم العلماء محمد سعید یوسف رضا المرادآبادی غفر الله ذنوبه وستر عیوبه فی الکونین

در سنه ۱۳۱۲ در مطبع احمدی مرادآباد

صحتنامہ اغلاط کتاب انیس الغرباء

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۳	۲	یرمدل	پریدل
//	//	وارزو	وآرزو
//	۱۳	کسرع	کس شد
//	۱۴	بہ پہلوے	بہ پہلوے
۲۵	۱۰	شہ سوندوو	شہ پیوندو وتو
//	//	صالخہ	صالحہ
//	۱۷	جنس از	حبس از
۲۷	۱۳	وارد	واردو
//	۱۸	جو	جو
۲۸	۹	واختیار	اختیار
۳۰	۵	باسبانی	پاسبانی
	۱۳	انکار	انکار
۳۵	۹	باید	باید
//	۱۲	بندد	نہ بندد
۰	۱۴	اگر تم	اگر رقیم
۳۳	۱	[illegible]	[illegible]نشہ
۱۳	۱۰	مسمم	منظم
۱۹	۱۴	حرصت	حرصا
		جعد	لعل
	۲	لعب [illegible]	لعب ذا تمد
۲	۵	مفر	مقر
۲۳	۱۴	صور	بجاوید
	۶	ملوتی	مادی
//	۱۴	اد	کزاد
۲۰	۲	[illegible]	[illegible]
۳۴	۹	[illegible]	[illegible]
۰	۱۰	والارض	والارض
۲۴	۱۵	نشانی	نشانی
۳۵	۲	وحیلہ	حیلہ
۰	۱۵	محمد صادق	محمد صادق
//	۰	معزز ومکین	معزز و مسکر بجود [illegible]
۲۳	۲	انسحر	[illegible]

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۲	۹	بن	این
//	۱۶	دوزخ	ودوزخ
۲۵	۹	سحون	جیحون
//	۱۳	حنان	جہان
//	۱۹	رانده	رانده
//	//	دخلنا	دخلنا
۲۸	۱۵	نبارد	نبارد
۲۹	۱۱	قاتل	مقاتل
۳۰	۱	ایم	ام
//	۱۵	مانم	ماتم
۳۱	۱	بجناح	بجناح
//	//	وسپرم	سپرم
۳۳	۱۵	مرحیوانات	ومن حیوانات
۳۴	۹	از اسیری	از اسیری
//	۱۸	تعفنہ	تحفتہ
۳۶	۳	خبال	خیال
۳۷	۳	آنکہ	آہنگہ
۱۰	۱۹	عذررتر	قدرتر
۳۸	۸	رسید	نرسیده
//	۱	یرشده	پرشده
//	۱۲	فرمہ	فریہ
//	۱۸	آشامید	آشامیده
۳۹	۳	بعبوق	بعیوق
//	۱۲	اعتی	اغتنی
۴۰	۱۶	طیفان	طغیان
//	۹	وانکار	وانکار
۴۱	۳	کہ بقا	کہ بقاے
۴۲	۱۳	بلوید	بلوید
//	۱۹	باری	یاری
۴۳	۱۲	بوده اند	بوده اند
۴۴	۷	بی	دنی
//	۷	اعصار حق	انصار حق

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۴۴	۱۷	فروشم	فروشیم
۴۸	۱	دین	این
۴۹	۱۳	بخدائی خدا	بخدائی خدا
//	۱۴	شراب	شراب
۵۰	۳	بحوش	بجوش
//	//	پحنہ	چند
۵۱	۱۳	نوجہ	توجہ
//	۱۸	آویزید	آویزیده
//	۱۹	خدمت	خدمت
۵۲	۷	خذا	خدا
//	۸	دل دید	دل دیده
//	۱۹	وعدہ	وعدہ
[illegible]	۱۰	۵۲	۵۳
//	۴	جعل	جعل
//	۵	پیچیده	پیچیده
۵۳	۵	وعصیان	وعصیان
//	۹	مہجوری	مہجوری

تمام شد

غلط نامہ کتاب ہذا

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد و سپاس مر افضلی را که فضل داد مر مهاجران را بر انصار بعلو درجت و سمو مرتبت و اکرام کرد غریبان را بر شهریاران باجابت دعوت و درجه شهادت و صلوة فراوان و تحیات بی پایان بر رسول مقبول مفخر انبیا و رسل و هادی احسن سبل محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم که سرور مهاجران و مهتر غریبان و رحمت عالمیان و شفیع مذنبان بود و فرمود اِنَّ الدِّیْنَ بَدَأَ غَرِیْبًا وَ سَیَعُوْدُ کَمَا بَدَأَ فَطُوْبیٰ لِلْغُرَبَاءِ بدین حدیث اشارت فرمود بغربت خود زیرا چه هدایت ایمان از مکه و مکه مولد و مبعث حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم است و مکه از تهامه و تهامه از زمین یمن است و لهذا یقال الکعبة یمانیة و منبع ایمان و حکمت حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم بهمین اشارت فرمود در دنیا قال علیه السلام الایمان یمانی والحکمة یمانیة و وحی در دنیا یمن بود و قال النبی صلی الله علیه وسلم

كُنْتُ فِي الصِّغَرِ يَتِيمًا وَفِي الْكِبَرِ غَرِيبًا و وی در دنیا غریب بود شهباز روحش از آشیان لامکان و قرب رحمن صید صید دام اجسام دلش نمی آرامید فریاد برآورد یَا لَيْتَ رَبَّ مُحَمَّدٍ لَمْ يَخْلُقْ مُحَمَّدًا کاشکے که پروردگار محمد وجود محمد را موجود نکردے و در حبس خانه دنیا نه فرستادے که طاقت کربت غربت و حرقت فرقت ندارم و فرمان حضرت عزت رسید وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ای محمد درماندگی و شکستگی مکن و خاطر عزیز خود را باندیشه مدار که ما ترا برای جدائی نه فرستادیم که از ما دور و مهجور مانی ما نزدیکتریم بتو از تو قَالَ اللهُ تَعَالَى وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ حَاكِيًا عَنِ اللهِ تَعَالَى عَبْدِي أَنَا أَقْرَبُ إِلَيْكَ مِنْكَ بلکه ترا رحمت عالمیان گردانیدم و برای هدایت جهانیان فرستادیم تا مشتی ضعفا و غربا که از ما مهجور و از وطن خود دور افتاده اند و دلهای ایشان از آتش فرقت سوخته و جگرهای ایشان در حرقت کربت پخته و دیده های ایشان از غیر ما دوخته گشته بوطن ایشان رهنمائی و از ما نشان ما باز گوئی و کشتگان کوی غربت و باز ماندگان منزل حیرت را دستگیری کن دوری چندروزه ترا زیان نه دارد اما وجود شریف تو عالمیان و جهانیان را سود دارد بر اصحاب کرام و آل عظام او باد میگوید سگ عقور بیچاره **نور** که خلعت هستی ناوک اندوه بر جگرش میزند و خدنگ غم بر دلش میرساند و آتش غربت شعله ماتم بر جانش مے افگند غریبی دردیست که غریبان دانند جدائی شعله ایست که دور افتادگان و سوختگان شناسند **فرد**

شکایت شب هجران که باز داند گفت	مگر کسیکه چو سعدی ستاره بشمارد

مرغ روح پیش از قفص تن در صحرای لامکان پرواز میکرد و در گلستان وصال شاخ
مینمود ناگاه صید قید دام اجسام گشت در تمنای پریدن و قفص تن شکستن و از زوبند و
پیوستن چون مرغ نیم بسمل در طپیدن شد **بیت**

تو خود انصاف بده بلبل جان مشتاق	بی گلستان رخت چند طپد در قفصی
همچو مرغی نیم بسمل بر درت	در میان خاک و خون پر میزند

آتش احادیث نبوی و قول مصطفوی که در بیان غربت غریبان و وحشت حبس محبوسان
فرمود شعله بر دل فقیر میزد این آتش سبب قطع علائق و توجه سوی رب خلائق گشت
و التهاب معانی آن احادیث خاشاک غیر حق از صحرای دل این بیدل سوخت
تا غیر نقش الله در دل نقشی نماند **اشعار**

الله بس است عاشقان را	این جمله کتاب فاسقان را
ما را که نقش روی تو بنشست در ضمیر	بعد از تو هیچ نقش نیفتاد دلپذیر

عزیز من دلی که از یاد و از شوق حق و از محبت حق بر دارم بکه سپارم و بچه قرار و آرام گیرم رباعی

تا تو در خاطر منی کس نگذشت در دلم	مثل تو کیست در جهان تا ز تو مهر بگسلم
دستی که دو تا ماند به بالین فراقت	گر باز کشم از تو به پهلوی که دارم

بکدام قوت و بچه تقویت کسی دل از خالق بر دارد و بس مخلوق بگذارد زهی سنگدلی از سنگ سخت دلی

کس این کند که دل از یار خویش بر دارد	مگر کسیکه دل از سنگ سخت تر دارد

هر نشاطی و خرمی و شادی و بیغمی که از یاد مولی نبود آن نشاط اندوه دان
آن خرمی ماتم و آن شادی غم پندار **فرد**

مبادا ہرگز آن دل خالی از غم	دلی کز یاد مولی نیست خرم

خواستم کہ ازین خمخانہ شراب محبت جرعۂ بکام جانِ دوستان خود بریزم وشعلۂ آتش طلب بر دل ایشان افروزم چند معانی کہ درین احادیث بدل کباب خود یافتم نہ در کتابِ شارحان دیدم ونہ از اوستادان شنیدم در قلم آرم ونامش **انیسُ الغربا** نھادم شاید کہ کسے را از مطالعہ این اوراق آتش فراق بیفزاید وجذبۂ حقش برباید وکلیدِ سعادت توفیق بدستش آید وقفل شقاوتِ غفلت از دلش بکشاید روبحق آرد وپشت بدنیا کند وسر در میدانِ عشق چون گوی اندازد وپا در رہ طلب مردانہ بنھد از بند ماسوی اللہ رہد واز شر نفس خود جھد وما التوفیقُ الّا باللہ ؛

روایت کردہ اند از عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما کہ گفت بگرفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہردو کتف من وفرمود کُن فِی الدُّنیا کَاَنَّکَ غَرِیبٌ اَوکَاَنَّکَ عَابِرُ سَبِیلٍ وعُدَّ نَفسَکَ مِن اَصحَابِ القُبُورِ **ترجمہ** یعنی باش در دنیا چنانکہ تو غریبی یعنی غریب در شہر دیگران بنیاد ننہد وعمارتی نکند بلکہ مسکن وے بعاریت وملکش وی بضرورت بود تو نیز در دنیا غریبی واز وطن اصلی خود جدا افتادہ در دنیا بنیاد وے منہ وعمارتے مکن مگر مقدار لابدی ؛

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللہُ عَلَیہِ وَسَلَّمَ اَلَا کُلُّ بِنَاءٍ وَبَالٌ عَلٰی صَاحِبِہٖ اِلَّا مَا لَا بُدَّ مِنہُ **ترجمہ** یعنی بدانید وآگاہ باشید ہر بنیاد وعمارتے کہ در دنیا کنند بزہ است بر صاحب او مگر مقدار لابدی وغریب ہمیشہ منتظر وصد ومستعد وصول وطن خود باشد وبزینت وزخارف شہر دیگران دل نہ بندد

وبدان قرار وآرام نگیرد تو نیز در دنیا غریبی مترصد و مستعد وصول وطن اصلی خود
باش وبزینت وزخارف دنیا دل مبند وبدان قرار وآرام مگیر مصرعه
غافل نه بدست لهو بلاهی ؛ تو دل غریب برای وصول وطن خود همواره
متعلق ومتعطش رحلت ومسافرت بود تا از کربت غربت نجات یابد تو نیز
دل خود را برای دیدار کردگار متعلق ومتعطش مرگ دار۔

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم من احب لقاء الله احب الله
لقائه مراد از لقاء الله مرگ است قال النبی علیه السلام الموت جسر
یوصل الحبیب الی الحبیب **ترجمه** یعنی مرگ پلے است که میرساند دوست را
بسوی دوست وغریب در حصول غرض در سعی خود مسارعت ومبادرت نماید
تا باهل خود بی نوا وتهیدست نه پیوندد و تو نیز در معرفت وحدانیت واعمال صالحه
مسارعت ومبادرت نمائی تا فردای قیامت بحضرت معبود تهیدست وخائن و
خاسر نه پیوندی وغریب از کربت وغربت وحرقت فرقت احباب وطن خود مدام
در ماتم واندوه بیقرار وبے آرام بود تو نیز از کربت غربت وحرقت فرقت محبوب
ووطن خود در ماتم واندوه باش ودل برین نظم بخراش **رباعی**

اگر دولت وبخت یار بودے مارا	در مسکن خود قرار بودے مارا
گر چشم بد زمانه برما نه زدی	در شهر کسان چه کار بودے مارا

من برای مصلحت در حبس دنیا مانده ام من از کجا حبس از کجا مال کراو زیده ام
وغریب دائم شکسته دل وحزین مسکین بے تسکین مے بود تو نیز در دنیا
شکسته دل وحزین بے تسکین باش وبسرور وغرور دنیای فانی مسرور ومغرور مشو فرد

در عشق دلے شکستہ باید	از طاعت خشک ہیچ نیاید

غریبے را شعلہ آتش فرقت وسوز کربت غربت وقت صبح وشام ہزار چند افروزد و جگرش بنار اشتیاق اہل وطن بسوزد و شربت زہر غریبی در کام جان وے ریزد و در شہر دلش ہزاران درد جان گداز انگیزد رباعی

زہر است بجاے بادہ در جام غریب	زان روے کہ تلخ باشد ایام غریب
ہنگام ہبوط وساعات درد دل	یا صبح قیامت است یا شام غریب

تو نیز در سوز فرقت حضرت عزت کہ در کتاب مسطور است چند ہزار سال روح در جوار قرب حضرت غفار بود و فیض از فضل حق تعالی مے ربود چنانچہ بزرگے برین اشارت فرمود بیت

تو آن نورے کہ پیش از صحبت خاک	ولایت داشتی بر بام افلاک

ہمدرین معنی مولانا روم مے فرماید بیت

ما بفلک بودہ ایم یار ملک بودہ ایم	باز ہمانجا رویم منزل ما کبریاست

در جمیع ایام خاصہ وقت صبح وشام ماتم دار واز بن بیت نوحہ گری برآر وبیت

یاد آر از غریبے ورنجور بے طبیبے	از ہجر دلفگارے از وصل بی نصیبے

در درد جدائی واندوہ غریبی وتنہائی شبہاے زار واز دیدہ اشکہا بار وآہہاے آتشین از سوز جگر بر کش وبدیدہ پر آب ودل کباب این نظم بکن تکرار رباعی

بستے شدہ من عمزدہ سودائی	میکشم بار فراق بستم تنہائی
بہر غذا زہر غریبے جو شکر می نوشم	از کف ساقی دور فلک مینائی

حدیث قال النبی صلی الله علیه و کانک عابر سبیل چون غریب در
شهری درآمد بحکم ضروری ولابدی بآن شهر و اهل آن شهر الفتی و آشنائی شود چون قدم
در راه نهد باشتیاق اهل و وطن خود دل ازان شهر و اهل آن شهر بردارد و بکسی نسپارد تو نیز
از غربت شهر دنیا قدم در راه آخرت نه و دل بکسی مده **نظم**

هیچ یار مده خاطر و هیچ دیار	که بر و بحر فراخ است آدمی بسیار
ازین درخت چو بلبل بران درخت نشین	بدام گل چه فرو مانده چو بوتیمار
چو ماکیان بدر خانه چند چینی جو	چرا سفر نکنی چون کبوتر طیار

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم سافروا فان الماء اذا وقف نتن و راهگذری
راه را مسکن و ماوای خود نسازد و از سیر باز نماند از اثقال و احمال که مانع سیر بود خود را فرد و مجرد
گرداند تو نیز در دنیا رهگذری و دنیا را مسکن و ماوای خود مساز **رباعی**

دنیا پلیست برگذر از راه آخرت	اهل تمیز خانه نه کردند بر پلی
بر پل خانه مساز که این خانه بی تمیز	روزی بود که سیل برد خانه با پلی

و از اثقال و احمال ما سوی الله فرد و مجرد شو ؛
حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم سیروا سبق المفردون
ترجمه یعنی بشتابید در سیر که سابق شدند کسانیکه از غیر حق فرد و مجرد گشته اند
مصرعه سبک برخیز چه جای انتظار است ؛ و رهگذری باشتیاق
اهل و وطن که شدت سفر و مشقت حضر اختیار کند تا زود تر با اهل و وطن خود پیوندد
و از تهلکه راه ایمن گردد تو نیز شدت مجاهدت و مشقت مخالفت نفس اماره باشارت
حدیث نبوی و قول مصطفوی صلی الله علیه وسلم که فرمود اقتلوا انفوسکم بسیوف المجاهدة

والمخالفات واختیار کن شب و روز از سیر آرام و قرار مگیر و بعجز و ابتهال این بیت بگو

یا رب تو مده قرار ما را	گر بی رخ تو قرار داریم

و رهگذرے از خوف قطاع طریق و دزدان راه همواره حازم و هشیار بود و
پاسبانی متاع خود کند و شب و روز هراسان و ترسان باشد و یکساعت
غافل نبود تو نیز حازم و هشیار باش و پاسبانی دل خود بکن و در عبادت پاس انفاس
کوش تا شیطان نیابد و متاع ایمان و معرفت حق نرباید در عبادت پاس انفاس خالی مگذار
و رهگذرے از بیم قطاع طریق و آفات راه شب روی کند و آخر شب برآید تا از آفات
راه نجات یابد و زود بمنزل برسد تو نیز شب روی کن و آخر شب برآ تا از خوف راه
امین گردے و بمقصد رسے ❊

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم من خاف ادلج ومن ادلج بلغ المنزل
ترجمه یعنی هر که بترسد شب روی کند و هر که شب روی کند برسد در منزل وفقنا الله و
حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم وعد نفسك من اصحاب القبور
و هم بدین معنی است قال علیه السلام موتوا قبل ان تموتوا **ترجمه** رسول فرمود
صلی الله علیه وسلم باش در دنیا مانند غریب و همچو راهگذرے و انگار نفس خود را
از مردگان یعنی مرده را هیچ میلے و حرصے و طمعے و توقعے بدنیا نبود و با هیچکس
حسدے و حقدے نباشد تو نیز خود را از مردگان شمار و از میل دنیا
و حرص و طمع و توقع از حسد و حقد دل خود را پاک دار و دل درین بیت
خواجه نظامی قدس سره السامی بند **بیت**

بے طمعم از همه سازنده	جز تو نداریم نوازنده

ومرده را هیچ مخلوق احتیاجے وافتقارے نبود تو نیز خود را مرده انگار و هیچ آفریده رومیار و مرده را بدنیا هیچ اختیارے و کارے و تصرفے نبود تو نیز اختیار خود از میان بردار و کارهاے بخالق خود بسپار **مصرعه** تو کار برو گذار خوش باش ومرده بعد چشیدن غمرات و سکرات موت بمکاشفات مغائبات میرسد تو نیز غمرات مجاهدات و سکرات ریاضت بچش تا بمکاشفات مغائبات برسی و مرده را چون حواس ظاهر معطل و بسته شود عالم غیب برو کشاید تو نیز حواس ظاهر بریاضت بند تا اسرار غیب بر تو کشاید **فرد**

لب به بند و چشم بند و گوش بند گر نه بینی سر حق بر ما بخند

این حدیث براے وحشت و ترغیب است **بدان** که مومن باید که در دنیا همواره با وحشت و کراهت از ابناے دنیا گریزان و از مکر و فریب او لرزان و ترسان بود و به زینت و زخارف جاه و منزلت دنیا فریفته و مغرور و مسرور نشود و اوقات عزیز که سرمایهٔ عمر است در طلب دنیا صرف نکند مگر مقدار ضروری و دل برو بندد

دل برین پیرزن عشوه گر دهر مبند کاین عروسے است که در عقد بسی داماد است

عزیز من غریب اگرچه از قریه بود چون بشهر عظیم رسد انواع نعمت آن شهر چشد بواسطه فرقت اهل و وطن دل او بر آن شهر آرام و قرار نگیرد و آن شهر را زندان خود انگارد و خاصة تو از جوار قرب حضرت کریم در جیفه و کنیفه لئیم دنیا غریب و دور و مهجور افتاده چرا دنیا را زندان خود نه پنداری و خلاص از و بعجز و زاری نجوئی که مخبر صادق و طبیب حاذق خبر مے دهد

حدیث الدنیا سجن المؤمن **ترجمه** یعنی دنیا زندان مومن است

ازانجا کہ مانع مشاہدہ محبوب و حاجز وصول بمطلوب گشتہ است درین حدیث فوائد بسیار است و تنبیہ بیشمار است تنبیہ کرد پیغامبر علیہ السلام کہ دنیا زندان مومن است ہر مومنے کہ بنعمت دنیا در دنیا خوشان با فرحت و بہجت بود و از ماتم ہجران دل پریشان و پردرد نہ دارد حق تعالی او را دوست نہ دارد

آیت قال اللہ تعالے لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰہَ لَا یُحِبُّ الْفَرِحِیْنَ **ترجمہ**

یعنی دنیا چہ جاے راحت است فرحت در دنیا مکن و راحت مگیر کہ از قرب یار دور و مہجور و در خطر عظیم افتادہ گر فضل کنیم بما رسی و الا در بادیہ دوزخ فراق ابدی فرو مانی در اندوہ ہجران و غم وصال ما باش و دل خود را ہدر و تمنای قرب ما بخراشش ہر شکرے کہ بے ما خوری صبر پندار و ہر شربتے کہ بے یاد حق چشی زہر انکار و ہر دمے کہ بے ما زنی بر خود غرامت و ندامت شمار **فرد**

اگر بکدم زنم بی تو پشیمانم بجان تو	گر آبے خوردم از کوزہ خیالت را در و دیدم

تنبیہ کرد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ دنیا زندان مومن است اگر زندانی در زندان قصری و یا عمارتی بنیا دہد و عیشے و عشرتے پیش گیرد مالک زندان را غیرت و خشم آید کہ این را برای تنبیہ و اعتبار در زندان کردہ بودم نہ برای اقامت عیش و عشرت شیخ عبد اللہ انصاری فرماید دنیا جاے عبرت و عقبی مقام حسرت میان حسرت و عبرت چہ جاے عشرت و تنبیہ کرد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ دنیا زندان مومن است و مومن درو محبوس و زن و فرزند و اقارب و عشائر چون حباس چنانچہ محبوس را بحکم لابدی و ضروری با حباس الفت و موانست بود مومن را نیز با غیر حق بحکم لابدی و ضروری نہ مقصودی و اختیاری الفت بود کہ محبوب حقیقی

ومقصودے حق تعالی است درین معنی فرمود

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لو کنت متخذا خلیلا من دون اللہ لاتخذت ابابکر خلیلا ولکن خلیلی اللہ **ترجمہ** پیغامبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم اگر بودے من کہ گرفتمے دوست غیر حق را ہر آئینہ گرفتمے ابابکر صدیق را دوست ولیکن خداے دوست من است **بیت**

باہر کہ انس گیری زو سوختہ شوی　|　بنگر کہ آتش است مصحف نہ آتش است

تنبیہ کرد حضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ زندانی علی الدوام در تردد است میان رجاے نجات و خوف ہلاک کہ عاقبت زندانی یا نجات است یا ہلاک مومن نیز ہمیشہ در زندان دنیا علی الدوام

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم والذی نفسی بیدہ لیس بعد الدنیا الا الجنۃ او النار **ترجمہ** فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم بخداے کہ جان من در قبضہ قدرت اوست نیست بعد از دنیا مگر بہشت یا دوزخ جگرہاے عارفان ازین خوف خون و دیدہاے ایشان جیحون و قدہاے ایشان نون گشتہ **بیت**

جان ہمہ زیر کان عالم ریش است　|　زان یک سخنے کہ ہمہ را در پیش است

اگر رفتیم با ایمان رستیم گوے سعادت از ان میدان ربودیم و الا چون کلوخی مستعمل و سگے جیفہ در قعر ہاویہ افتادہ ماندیم العیاذ باللہ منہا **رباعی**

گر شرم کند فرشتہ از پاکی ما　|　گہ خندہ زند دیو ز ناپاکی ما
ایمان چو سلامت بلب گور بریم　|　احسنت بدین چستی و چالاکی ما

اللہم انی اسئلک حسن الخاتمۃ بیان حدیث النوم اخ الموت در بیان وعد نفسک من اصحاب القبور مناسبت دارد از بہر آنکہ و عد نفسک من اصحاب القبور

معنی موتوا قبل ان تموتوا است ٭

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم النوم اخ الموت **ترجمہ** اخ نظیر را گویند چنانکہ گویند اخوانها اے نظایرہا فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم خواب نظیر مرگ است یعنی چنانچہ حالت مرگ مبتنی بر حالت حیات است وحشر مبتنی بر حالت موت ٭

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم کما تعیشون تموتون وکما تموتون تبعثون **ترجمہ** یعنی بزیید ہمچنان بمیرید وچنانچہ بمیرید ہمچنان برانگیختہ شوید وخواب نظیر مرگ است چنانچہ در بیداری باشید ہمچنان در خواب باشید وچنانچہ در خواب باشید ہمچنان از خواب بیدار شوید اگر در حال حیات مستغرق ومشغول ذکر شوق ومحبت وعبادت حق باشید ہمران استغراق ومشغول بمیرید ہمران استغراق ومشغولی برانگیختہ شوید **فرد**

بیداری کہ مہرت از دل عاشق رود ہرگز	چو میرد مبتلا میرد چو خیزد مبتلا خیزد

والعیاذ باللہ اگر در حالت حیات غافل از حق وشاغل از غیر حق باشید وقت مردن ہمچنان غافل دور ومہجور بمیرید وبرخیزید چنانچہ شیخ فریدالدین عطار درکتاب نظم خود نوشتہ است خربندہ را پیک اجل در رسید ودر بستر مرگ کشید ودر حالت نزع خر خود را آواز میداد وفریاد مے کرد خر گمشدہ من کہ یافت بعمران حال جان بداد بہ تناسخ ثابت شدہ است کہ وقت سلطان سکندر وزیرے بود معتبر ور سلطان تحصیل مال ہتیاگرہ فرستادہ بود چون بجا لنجورہ رسید پیک اجل در رسید ودر سکرات موت افگند درحالت نزع فریاد میکرد

مال جیاکره رسیده همدرآن حال بود که جان از تنش جدا شد خدا داند
تا عاقبت بچه انجامد رباعی

یکے بود است زین خیاط مردی	بوقت مرگ سوزن یاد کردے
هرآن چیزے که یکدم شغل داری	بوقت مرگ ای جان یادش آری

مثال این حکایت بسیار درکتاب دیده وازعزیزان شنیده آنجا که کس است
حرفے لبس است حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم خواب را نظیر مرگ گردانید
یعنی چنانچه مردم درحالت حیات مستغرق ومشغول ذکروشوق ومحبت وعبادت
باشند همچنان دربیداری مستغرق ومشغول ذکروشوق ومحبت وعبادت بود وبخواب
همران استغراق ومشغول روند همران ازخواب بخیزند تا عبادت پاس انفاس
وعبادت نفی خواطراو را وست دهد شیخ بایزید قدس الله سره العزیز فرمود
عبادت فقیر پاس انفاس است یعنی هر نفسے که برمے آرد آن را پاس دارپ یاد
وبے شوق وبے ذکروبے محبت حق تعالی برنیارد ومشائخ گفته اند
عبادة الفقیر نفی الخواطر یعنی عبادت فقیر نفی خواطراست یعنی هرچه
که غیرحق تعالے دردل وے بگذرد آن را نفی کند جز ذکرویاد وشوق
ومشغولی حق تعالی دردل چیزے جاے ندهد وثابت نه دارد چنانچه
شیخ فخرالدین عراقی رحمة الله علیه مے فرماید رباعی

جز نقش ونگار هرچه بینی	از لوح ضمیر پاک بتراشش
باشد که به بینی اے عراقی	درنقش وجود خوبش نقاشش

وبزرگے دیگرمے فرماید نظم

عروس چہرۂ قرآن نقاب آنگاہ بگشاید		کہ دار الملک ایمان را مجرد یابد از غوغا

واین اصلے کہ گسترانیدہ شدہ است حسی است مردم در بیداری در ہر خیالے ومشغولی کہ باشد در خواب ہمبران خیال مشغول باشد وہمبران خیال برخیزد چنانچہ کودگان وبیرستان چون بہ بیداری قرآن خواندن وکتاب خواندن در دل ایشان متمکن گشتہ است در خواب نیز پنج آیت و دہ آیت واز کتاب یک دو ورق میخواند وعالم مدقق چون بہ بیداری در بیان علم وحل کتاب مشکلات بود در خواب نیز نکات و دقایق بیان کند وفقیر ربانی چون بہ بیداری دقایق معرفت وحقایق وحدانیت بیان کند در خواب نیز از حق گوید و حق راجوید و در عالم شوق و وجد پوید واللہ اعلم ؂

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم نوم العالم عبادۃ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم حیات را نظیر مرگ فرمود یعنی آنکہ مومن چون بمیرد از حبس بشریت خلاص یابد وحواس ظاہر او معطل ومہمل شود واز کدورت ما سوی اللہ دل وی مزکی ومصفا گردد وبعالم مغائبات ومکاشفات میرسد تا روحانیان وکروبیان وملائکہ را معائنہ میکند وبا ایشان منظم میشود ہمچنان خواب نظیر مرگ است بخواب از قید بشریت واز بند ما سوی اللہ نجات می یابد وبا ایشان متکلم میگردد ومومن چون بمیرد جسد و روح او مومن حقیقی بود نہ مجازی وصفت ایمان ومومنے از و زائل نمیشود اگرچہ تصدیق و اقرار فی الحال موجود نہ ہمچنین مومن چون بخواب شود مومن حقیقی بود نہ مجازی حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم ترغیب کرد

مومن را باید که در حالت حیات مستغرق و مشغول حق تعالی بود تا همران حال بمیرد
و همران حال برخیزد و مومن را باید که در حالت بیداری مستغرق و مشغول حق تعالی
باشد تا همران حال بخسپد و همران حال از خواب بیدار شود اگر این حال برخود نیابد
گو ماتم خود بدارد و خود را در مشغولی و استغراق درآرد نه همچون غافلان بخسپد و همچون غافلان
بمیرد که هرگز روی دل بحق نیاورده و پشت بغیر حق ناکرده و حق را ناشناخته و از غیر باز نیامده
بعد مردن غسال آید و رویش بسمت قبله آرد و او را بگورستان و منکر و نکیر سپارد
چون دلش از حق بیگانه بود درین روی گردانیدن بقبله اکنون چه سود درین
معنی شیخ فریدالدین عطار گوید

ابیات

پاک دینی گفت مستی حیله جوی — مرده را در نزع گردانیده روی
پیش ازین آن بیخبر را بر دوام — روی گردانیده بایستی مدام
برگ ریزان شاخ بفشانی چه سود — روی او اکنون بگردانی چه سود
هر که را این لحظه گردانند روی — او خبث غیر دارد زو پاکی مجوی

عزیز من چند روز که حیات باقی است فرصت غنیمت شمار و روی بخدا آر
دل خود را از غیر حق فارغ دار و اوقات عزیز که سرمایه عمر است ضائع
مگذار و هر نفسی که برمی آید در یاد شوق دوست برآرش

فرد

خوش وقت آن کسان که شب و روز روز و شب — تسبیح ورد ساخته ذکر دوست دوست

دل را از اندیشه غیر حق نگاهدار و بکسی و بچیزی روی میار تا گردی مقبول
روزگار شوی بعالم نامدار و مستغنی باشی از ابنای روزگار

و نباشد ترا ہیچ مخلوق افتقار

حدیث عن ابی ھریرة رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال ان اللہ یقول یا ابن ادم تفرغ لعبادتی املاء صدرک غنا واسد فقرک ان لا تفعل ملاءت یدک شغلا ولم اسد فقرک **ترجمہ** در حدیث قدسے حق تعالی سے فرماید اے فرزند آدم فارغ دار خود را برلے عبادت من پر کنم دل ترا لغنا یعنی ترا بے نیاز گردانم از خلق و ببرم فقر ترا و اگر فارغ نگردانی خود را برلے عبادت من پر گردانم دست ترا بکار و نبرم از تو فقر ؛

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم تفرغوا من الدنیا ما استطعتم **ترجمہ** یعنی فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم فراغ جوئید و فارغ دارید خود را از ہموم و غموم دنیا ما دام کہ توانید شیر نری و شیر مردی باید کہ ہموم و غموم دنیائے دون مردار مردانہ بیرون آید و دل خود را بہ خبث نیالاید و گوئے دولت از میدان سعادت بربا ید ہر سستے و نادرستے سقیمے و لئیمے ازن انشاید **رباعی**

غصہ جای محنت آبادی ملامت خانہ	ہست دنیا خاکدانے کہنہ بیرانہ
سرفرازی را رسد دریا دلی مردانہ	ہر لئیمے نا سزای ترک دنیا کی کند

روایت کردہ اند ان مسعود رضی اللہ عنہما بدرستے کہ خفتہ بود رسول خدای صلی اللہ علیہ وسلم در بوریاے و اثر آن بوریا در وجود آن مبارک پیدا شدہ بود پس گفت ابن مسعود اگر فرمائی ما رانگستریم

و راست کنیم برائے تو نیکوترین از جائے خفتن تو از بستر بوریائے درشت پس فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مَالِیْ وَلِلدُّنْیَا وَمَا اَنَا وَالدُّنْیَا اِلَّا کَرَاکِبٍ اِسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَۃٍ ثُمَّ تَرَکَھَا وَرَاحَ **ترجمہ** لام در للدنیا بمعنے مع و مَا در مَالِیْ و مَا اَنَا والدنیا ما نافیہ است یعنی ما را با دنیا الفتی و محبتی نیست و نیست دنیا را با من الفتے و محبتے تا رغبت کنیم ما در دنیا و روا باشد کہ ما استفہامیہ باشد یعنی کدام الفت و محبت است مرا با دنیا تا رغبت کنیم بدان نیست مثل من و مثل دنیا مگر ہمچو سوارے کہ طلب سایہ کند زیر درختی پس قدرے استراحت گیرد و بعد ازاں ترک کند درخت را و سایہ ہمانجا چراں مقتدے ما و سرور ما با دنیا دون الفتی و حبی نکرد ما را شاید کہ دنیا را مالوف و مونس و محبوب خود نسازیم و بمتابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نپردازیم فردا رقیامت حضرت رسالت را چہ روے نمائیم و این مخالفت را چہ جواب گوئیم کہ فرمان خدا تعالی برین است قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰہَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمُ اللّٰہُ عبارت در مخالفت حضرت رسالت موجب خسارت و خجالت آخرت است ؎

حدیث عَنْ عَائِشَۃَ رَضِیَ اللّٰہُ عَنْھَا اَنَّھَا قَالَتْ قَالَ لِیْ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ یَا عَائِشَۃُ اِنْ اَرَدْتِ اللُّحُوْقَ بِیْ فَلْیَکْفِکِ مِنَ الدُّنْیَا کَزَادِ الرَّاکِبِ وَاِیَّاکِ وَمُجَالَسَۃَ الْاَغْنِیَاءِ وَلَا تَسْتَخْلِفِیْ ثَوْبًا حَتّٰی تُرَقِّعِیْہِ **ترجمہ**

روایت کردہ شدہ است از عائشہ رضی اللہ عنہا کہ گفت مرا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ای عائشہ اگر خواہی تو کہ پیوندی فردا رقیامت بمن پس کم بسندہ کند ترا از دنیا مثل توشہ راکب و بپرہیز از ہمنشینی اغنیا ۔ و نشمار جامہ کہنہ تا پیوند نکنی

این طرح خواست رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بدین حدیث تحریص عائشہ رضی اللہ عنہا بر ترک دنیا واختیار قناعت ؛

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ اِقْتَرَبَتِ السَّاعَۃُ وَلَا یَزْدَادُ النَّاسُ عَلَی الدُّنْیَا اِلَّا حِرْصًا وَلَا یَزْدَادُ مِنْھُمْ اِلَّا بُعْدًا **ترجمہ** یعنی فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم کہ قریب شدہ است قیامت و زیادت نمیکند مردان را مگر حرص بر دنیا و زیادت نمیشود در ایشان مگر دوری از حق تعالی العیاذ باللہ منہا صبوری بے ضروری در دوری از خدا ے تا چند حق ازادی و ہوا پروری و خود پرستی تا کے **بیت**

رہا کن کان خماری تو زمستے ؛	حدیث کودکی و خود پرستے

ناگاہ و بیک اجل در رسید و در بستر موت در کشید و از تو حق تعالی بواسطہ برسید عَبْدِیْ طَھَّرْتَ مَنْظَرَ الْخَلْقِ سِنِیْنَ ھَلْ طَھَّرْتَ مَنْظَرِیْ سَاعَۃً فِیْمَ اَفْنَیْتَ عُمْرَکَ **ترجمہ** بندہ من پاک داشتی ظاہر خود را کہ منظر خلق است سالہا آیا پاک داشتی باطن خود را کہ منظر من است یکساعت از اقذار ہموم و غموم و حرص و محبت دنیا جیفہ و از لوث غیر ما پس در چہ صرف کردی عمر خود درین خطاب چہ گوئی جواب از پیر دستگیر خود این رباعی سماع است **رباعے**

صد گونہ گنہ کرد ببازی بازی ؛	ای عمر تبہ کرد ببازی بازی
ہم نامہ سیہ کرد ببازی بازی ؛	ہم موئے سپید کردہ آسان آسان

این نیز دو بیت از پیر دستگیر سماع است **نظم**

چہ آوردی پسا دا ہیچ گرسے ؛	اگر فردا بپرسند از نیکوئی

بغفلت میگذاری روزگارے	مگر در گور خوابے کردگارے

عزیز من حیف عظیم و دریغ جسیم بود که دل خود را که آئینه جمال بیچون و مهبط انوار الهی و معدن اسرار نامتناهی چه عرش حق تعالی است بزنگار حب و حرص دنیا جیفه و کنیفه فانی و اشتغال لایعنی و باندیشه زید و بکر میگذرانی ولی جیفه دمزبله گردانی

گفت بنیان رب شد تا در عرش خدا باشد	تو دایم دل بدان دار که گردد آن بنیان

و آن عرش حق را چون فرش پائمال هموم و غموم دنیا ردنی و اشتغال لایعنی سازی و بقول حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم نپردازی ؛

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ حَرَمُ اللّٰهِ وَحَرَامٌ عَلٰی حَرَمِ اللّٰهِ اَنْ یَّلِجَ فِیْهِ غَیْرُ اللّٰهِ **ترجمه** صاحب شرع سخنی گوید بگذاف و هرزه بیفائده نگوید اخبار از شارع او گذار امر است فرمود نبی صلی الله علیه وسلم که دل مومن حرم خدا تعالی است و حرام است بر حرم خدا که در آید در و غیر خدا تعالی مقصود صاحب شرع ازین اخبار آنست که مومن را شاید و باید که دل بغیر خدای نیالاید و در پاسبانی مها و امکن مبالغت نماید تا غیر حق بر دلش در نیاید و نقد وقت او نه رباید که دل غافل از حق و شاغل بغیر حق تا که مخلوق نزدیکے و بیگانگی از خالق دوری و بیگانگی و در تیه غفلت سرگردانی تا چند **مصرعه**

وے حد لیست آخر آن جفا را	خوش گفت آن مست شراب صفا

یعنی حضرت شیخ فرید الدین عطار **ابیات**

از قدم تا فرق عجبها ے اوست	عرض ده با خویش نعمتهای دوست
تا بداے کز که دور افتاده	در جدائی بس صبور افتاده

[illegible]

حق ترا پرورده در صد عز و ناز | تو ندانی بغیرے مانده باز

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کُوْنُوْا فِی الدُّنْیَا اَضْیَافًا وَاتَّخِذُوا الْمَسَاجِدَ بُیُوْتًا وَعَوِّدُوْا قُلُوْبَکُمُ الرِّقَّةَ وَاَکْثِرُوا التَّفَکُّرَ وَالْبُکَاءَ وَلَا تَخْتَلِفْ بِکُمُ الْاَهْوَاءُ **ترجمہ** فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم خطاب مر صحابہ و با امت است کہ باشید در دنیا مہمان یعنی دنیا را مقر و ماوای خود مسازید و دل در دنیا مبندید و بدنیا اسراف و فضولی مکنید کہ مہمان فضول نباید بلکہ ضروری و لابدی اکتفا نمائید و بگیرید مساجد را خانہ یعنی مساجد را ملازم گیرید ہمچو ملازمت خانہ و عادت کنید دلہا خود را نرمی و بسیاری تفکر کنید یعنی اندیشہ بسیار کنید کہ از کجا آئید و بکجا افتادہ اند و از کہ دور و مہجور ماندہ اید و بکہ و بچہ مشغول گشتہ اید و برائے چہ آفریدہ شدہ اید و سرمایۂ عمر در چہ گذرانیدہ اید و از مقصود چہ حاصل کردہ اید و از مطلوب چہ نشان یافتہ اید پس درین ماتم بسیار گریہ کنید خوش گفت آنکہ گفت **فرد**

آنکہ مقصود نشد فہم حدیثے | لا دین و لا دنیا بہ یکبار بماندیم

و در اختلاف نیفکند و سرگردان نگرداند شما را آرزوہا شما ہیہات ہیہات در میدان ہوا و شہوت سرگردانی و از خمار شراب غفلت سرگردانی و از ہموم و غموم دنیا فانی و از کردار و گفتار را یعنی پریشانی و در تیہ حیرت حیرانی و بی دوست زندگانی و از اقوال و افعال خود عدم پشیمانی تا چہ خوش میگوید شیخ الوقت شیخ فریدالدین عطار **رباعی**

ای ز غفلت غرق در دریاے آز | می ندانی کز کسے مانی تو باز
ہر دو عالم در لباس تعزیت | اشک مے بارید و تو در معصیت

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ الدُّنْیَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَاِنَّ اللّٰهَ مُسْتَخْلِفُکُمْ فِیْهَا فَنَاظِرٌ کَیْفَ تَعْمَلُوْنَ ۔ **ترجمہ** یعنی بدرستیکہ دنیا شیرین و زیبا و دلرباست و خدا تعالی مستخلف شماست یعنی یکی را مے برد و بجای وی دیگرے را می آرد و کس را جاوید در دنیا نمیگذارد پس خدا تعالی ناظر عمل شماست از نیک و بد که چگونه عمل میکنید این حدیث وحشت است بر آن که مومن را شاید و باید که بلذات و شهوات و زیبائی و دلربائی دنیا ر دون که منظر او سراب و مسکن او خراب بود و آخر نابود و وجود آخر معدوم شیرین او چون حنظلی تلخ ظاهر او چون ظاهر حنظلی زیبا و باطن او چون باطن حنظلی زشت هیچ عاقل هرگز دل در وی نبست و غافل از بند و مکر او نرست فریفته و مغرور نشود و آنرا ماوی و مسکن خود نسازد و بزیبائی و دلربائی وی نه پردازد **فرد**

چون درین زندان بسے نتوان نشست	خویشتن را باز کش از هر چه هست

بزرگے دیگر فرماید **رباعی**

دنیا چو رباط ما در و رهگذرے	زنهار در و سنج فراوان نبرے
تو مرد مسافری و دنیا چو رباط	بگذار رباط چون تو مرد سفرے

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لِیَکُنْ بَلَاغُ اَحَدِکُمْ مِنَ الدُّنْیَا زَادَ الرَّاکِبِ **ترجمہ** فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم کو باشد کفایت لابدی در فتراک او نزدیکی از شما از دنیا همچون توشه سوار یعنی چنانچه سوار رهگذر بمقدار کفایت لابدی در فتراک آویزد و از فضولی و غیر لابدی پرهیزد شما نیز در دنیا بمقدار ضرور لابدی اکتفا کنید که در سفر بدر صدد رحلت رهگذر بید از فضولی غیر لابدی احتراز

نیاتے و خود را گرانبار نسازید ؀

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ نَجَا الْمُخَفِّفُونَ وَهَلَکَ الْمُثْقِلُونَ **ترجمه** یعنی نجات یافتند سبک باران و هلاک شدند گران باران

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ حَاکِیًا عَنِ اللهِ تَعَالٰی یَا ابْنَ آدَمَ عِنْدَكَ مَا یَکْفِیْكَ وَتَطْلُبُ مَا یُطْغِیْكَ **ترجمه** فرمود نبی صلی الله علیه وسلم حکایت از الله تعالی که فرمود الله تعالی ای فرزند آدم نزدیک تو مقداریست که کفایت کند ترا و تو طلب میکنی مقدارے که در بیفرمانی و عصیان آرد ترا ؀

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم طوبی لمن یرزق کفافا وقنعه الله بما آتاه **ترجمه** فرمود صلی الله علیه وسلم خوشی مر کسے را که رزق داده شود وا مقدار کفایت و قناعت دهد خدا تعالی از آنچیزے که داد او را عزیز من اگر لذت عزت قناعت بچشی به دنیا چندانکه بطمع سر سلاطین فرود نیاری و دنیا را به جوے نشماری **فرد**

اگر از خوان گدایان نوالے بچشی	بحبه نشماری هزار ملک سلطان را

بدرستے دیگر فرماید **بیت**

گنج آزادگی و کنج قناعت ملکیست	که بشمشیر میسر نشود سلطان را

مراد از خوان گدایان قناعت است یا عالی همتی درویشان **فرد**

آنجا که قبول آمد درویشی سلیمان را	یک حبه نمی ارزد صد ملک سلیمانی

قناعت آن نیست که بنان پاره یا بستر عورت یا بلنگوته اکتفا کنی بلکه قناعت نیست

که بذکر و فکر و شوق و محبت حق تعالی اکتفا کنی و بکونین التفات نکنی و قدم بر اتباع حضرت پناهی صلی الله علیه وسلم زنی ۔

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اَلدُّنْیَا لَکُمْ وَالْعُقْبٰی لَکُمْ وَالْمَوْلٰی لِیْ

ترجمه فرمود نبی صلی الله علیه وسلم که دنیا برای شما ست و عقبی برای شما و مولی برای است رحم

گر رشک و حسد برے برو بیرا ۔ کمین رشک بدست انبیا ۔

اے خلق حدیث او میگو تیبا ۔ باقی همه شاهدان شما ۔

قال الله تعالی وَاذْکُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَیْهِ تَبْتِیْلًا **ترجمه** حق تعالی فرمود ای محمد نام پروردگار خود یاد کن و انقطاع کن از غیر خدا سوی خدا انقطاعی که هرگز التفات بدنیا نکنی و نظر میل بکونین نکنی رسول خدا صلی الله علیه وسلم خبر داد اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَّمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ **ترجمه** یعنی من روی از غیر حق تعالی گردانیدم و بخالق زمین و آسمان روے آوردم مسلمان شدم نیستم من از آن کسان که در بندگی و محبت و طلب خدا غیرے را شریک گردانم حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم مقتدا مومنان امری که بدبود آن امر بر مومنان ست و اتباع افعال و اقوال او بقوله تعالی فَاتَّبِعُوْنِیْ بر مومنان لازم است مگر بدلیل خصوص و غیر آن ام پس مومن را نشاید و باید قضیه للاتباع التفات بدنیا نکند و در امر عقبی نبود اکتفا نکند مگر بمولی و ... بمحبت و شوق مولی در مولی و العا مو **ابیات**

کفر کا فرا و دین دیندار را ۔ ذره دردت دلے عطار را

مناجات این خاکسار بسیار گفتار اندک کردار الٰهی کفانی من نعیم الدنیا

ذکرك و محبتك و شوقك و کفانی من نعیم الآخرة لقاءك و رضاءك
مشایخ گفته اند الفقیر لا یلتفت الی الدنیا و لا یرضی بالعقبی و لا یکتفی الّا
الّا بالمولی **ترجمه** یعنی درویش التفات نکند بدنیا زیرا چه دنیا دنی و خسیس
خانهٔ جیفه و کنیفه است و راضی نبود بعقبی زیرا چه غیر مقصود و غیر معبود و عطاے
معبود است پرسیدند شیخ شبلی را از معنی این حدیث

حدیث قال النبی صلی الله علیه و سلم اکثر اهل الجنة البلهاء
جواب داد چرا ابله نباشند که منعم و معطی را گذاشته به نعمت و عطا اکتفا کنند و پسند نکنند
مگر بمولی زیرا چه او مقصود و مطلوب و معبود است خوش گفت آنکه گفت رباعی

گر دنیا و آخرت بیار ند	کاین هر دو بگیر و دوست بگذار
ما یوسف خود نمی فروشیم	تو سیم سیاه خود نگهدار

بخداے خدا درویش را شی بقوت لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم و تقویت
شوق و محبت حق تعالی اگر گوشه نظر همت بسوے او اندازد و در زمرهٔ صادقان کاذب
و مدعی بود

بیت

قومے که هر دو کون بیک جو نمی خرند	ایشان دم از محبت دنیا کجا زنند

دانی نشان آن قوم چیست و مردان قوم کیست هر چیزے را نشانے ظاهر و برهانے
باهر هر که را آن نشان و برهان نبود کاذب و مدعی بود که مجرد دعوی بی دلیل مقبول و محمود
نیست

مثنوی

دعوی کردی بما دلیلت باید	مهر موسیٰ و شوق خلیلت باید
گر صحبت آن یار خلیلت باید	مال و تن و جمله سبیلت باید

نشان اول آنست که همواره در دنیا مضطر و متحیر با دیده پر آب و دل خراب در اضطراب بود و از دنیا بهزار حیله و چاره خلاص خود جوید و از سوز جگر این بیت گوید **بیت**

نه دل را بجز تمنا دلشادے	نه جان را بجز تحیر پائے بندے

و بدرد دل و ماتم روزگار این بیت همیکند تکرار **فرد**

نه پائے آنکه از کرهٔ خاک بگذرم	نه دست آنکه پردهٔ افلاک بر درم

نشان دیگر آنکه در کونین بغیر دوست آرام و قرار نگیرد و در هر دو جهان بگوشهٔ چشم ننگرد و جان و مال و عزت و جاه در راه طلب دوست در بازد و بغیر حق بچیزے نه پردازد و این بیت بزبان حال ورد خود سازد **فرد**

گر هر دو جهان دهند مارا	چون وصل تو نیست ما فقیریم

و از خودی خود رسته و از میل بکونین مردانه جسته و بند ما سوی الله گسسته و انوار الهی بر دلش تافته و از صفت بشریت فنا شده و موصوف بصفت امیر المومنین ابو بکر صدیق گشته که رسول مقبول در حق او فرمود

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم من اراد ان ینظر الی میت یمشی علی وجه الارض فلینظر الی ابن ابی قحافة **ترجمه** یعنی هر که خواهد که بنگرد مرده را که میگردد بر روے زمین پس کو بنگرد سوی ابابکر صدیق رضی الله عنه دیگر آنکه بحکم مخبر صادق و مبلغ واثق دنیا را زندان و قحط سال و شدت عیش خود پندارد و آنرا مقر و مسکن خود نداند و بزینت و زخارف او التفات نکند و مونس و مالوف خود نسازد و همواره از و مسکر بود و بسرور و غرور او مسرور و مغرور نشود و مفارقت دنیا سبب نجات از زندان و خلاص از قحط سال و شدت عیش خود شمارد

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اَلدُّنْیَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَسَنَتُهٗ فَاِذَا فَارَقَ الدُّنْیَا فَارَقَ السِّجْنَ **ترجمہ** نبی فرمود صلی اللہ علیہ وسلم دنیا زندان مومن وقحط سال وست پس چون جدا شود از دنیا جدا باشد از زندان وقحط سال شدت عیش را تنبیہ. وصلی اللہ علیہ وسلم بدین حدیث مومن را باید کہ ہموارہ در دنیا باکراہت ووحشت واز ابنا دنیا متنفر ومحترز باشد **ابیات**

دنیا آن قدر ندارد کہ بروی رشک برند	یا وجود عدمش را غم بیہودہ خورند
نظر آن را کہ نکردند برین مشتی خاک	الحق انصاف توان داد کہ صاحب نظراند
عارفان ہرچہ بقائی ووفائی نکنند	گر ہمہ ملک جہان است بہیچش نخرند
این سرائی است کہ البتہ خلل خواہد شد	خنک آن قوم کہ در بند سرای دگرند

مومن غریب مہجور از وطن محبوب خود جدا افتادہ ودور حق تعالیٰ مہجور دوست را بدشمن مشغول شدن راضی نہ بیچارہ غریب را از دنیا چارہ نے کہ گفتہ اند کہ دین بدنیا راست نہ آید ودر دنیا بی دنیا راست نہ آید حق تعالیٰ از کمال غیرت فرماید ؎

حدیث قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ حَاکِیًا عَنِ اللهِ تَعَالٰی مَنْ رَضِیَ عَنَّا بِدُنْیَاهُ عَجَّلْنَا لَهٗ مُنَاهُ وَاَوْصَلْنَا اِلَیْهِ هَوَاهُ وَلٰکِنَّ الْفُرْقَةَ قُصْوَاهُ وَالْجَحِیْمُ مَاْوٰهُ

ترجمہ حق تعالیٰ میفرماید ہر کہ راضی شود از ما بدنیا یعنی بدنیا اکتفا کند واز طلب جستجوی ما واز غم وصال ماتم ہجران ما باز ماند تعجیل دہیم اورا آرزوی او میرسانیم بدو شہوت او ولیکن جدا از ما بود نہایت او دوزخ بود جای او زہی شقاوت ابدی زہی قساوت سرمدی زہی دردی درمان زہی ماتم ہجران زہی حسرت بی پایان زہی خسارت غافلان کہ از حق تعالیٰ دور ومہجور مانی وبدنیا فانی مغرور ومسرور شوی

آه آه واے هزار واے نه امکان گذاشتن دنیا نه سبیل پیوستن بمولی **فرد**

نه راه شدن نه روے بودن | معشوق ملول ما گرفتار

مادام که غریب بوطن و محبوب خود نرسد در شدت عیش و عذاب گوناگون چند روزها در خون آشامیدن و جگرپاره بودن و شبها در طپیدن و از درد نالیدن باشد **فرد**

بناز خفته چه داند که درد مست فراق | بشب چه مے گذراند علی الخصوص غریب

در کتاب مسطور است چون چاسے بنی آدم در رحم مادر آید خون حیض غذای او میگردد اشارت بدان که سزای هجران محبوب خون خوردن و جگرپاره بودن است تا از وطن خود دور و از محبوب مهجور خواهی ماند بانواع مصائب و شدائد گوناگون مشقت و رنج گرفتار خواهی بود هر لحظه جگر خون و دیده جیحون خواهد شد **بیت**

در باب وصلے را که به روزے صبا | خون میشود و باز جگر می بندد

آری چون قدر وصال و قرب ندانست محبوب در فراقش انداخت و بآتش هجرانش گداخت و بانواع مصائب تاب داد و بیتاب گردانید تا فریاد برآورد **شعر**

ما چو قدر وصالت ای جان جهان نشناختیم | لاجرم در بوته هجران تو بگداختیم

غریب محبوس مهجور مدت در شدت زندان دنیا که شکر او همه زهر لطف او همه قهر داد او همه بیداد و بنیاد او برباد آنده او بے پایان درد او بے درمان بود و سبب قطع حصول مطلوب و وجود او موجب مانع لقاے محبوب عاقل از مکر و خدع وی در طشت خون و غافل از شده زبون جگرها از و کباب و دیدها از و پر آب عاقل از و در اضطراب غافل در دست و خراب محبوس و مضطر مانده این کلمات بزبان رانده خلقنا الله دنیا نا راهبین و کنا فیها متحیرین و خرجنا منها مضطرین

ترجمه یعنی آمدیم در دنیا بکراهیت یعنی از گلستان وصال و از صحرای قرب در قفس و
زندان دنیا باکراه و بهزاران آه در آمدیم و بهزاران حیرت در زندان دنیا ماندیم که نه حیله رستن
از زندان و نه چاره جستن از خود نه سبیل پیوستن بدوست و بیرون آمدیم از دنیا باضطرار
ولی غنیا یعنی جان را با تن الفتی و موانستی شده و در رگ و پی تن در آمده فرشتگان جان را
بعین شدت کشند و آن اضطران تلخی و شدائد جان کندن چشند چرا وقت بر آمدن
مضطر نباشند ؛

حدیث روی عن ابی هریرة رضی الله عنه انه یبکی عند الموت فقیل له لم تبکی
فقال نعم لم لا ابکی وقد سمعت عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان
الموت اشد من الطبخ فی القدر واشد من القطع بالمنشار وبعد الموت سبعون
هولا کل هول اشد من الموت سبعین درجة **ترجمه** روایت کرده شد
از ابوهریره رضی الله عنه بدرستی که او گریه میکرد نزدیک مرگ پس پرسیده شد که چرا
گریه میکنی گفت چرا گریه نکنم از رسول خدا صلی الله علیه وسلم شنیده ام بدرستی که
مرگ سخت تر است از آن که در دیگ اندازند و بپزند و سخت تر است از آن که پاره پاره
بپزند و بعد از مرگ هفتاد هول است هر هولی سخت تر است از مرگ بهفتاد بار در کتاب
دیده ام که یک ذره از شدائد مرگ بر کوهها نهند همه کوهها ناچیز شوند و کوه طاقت نیارد
و بیچاره آدمی خلقت وی برای شدت و مشقت و رنج و محنت شده نه برای آسانی تن
و راحت قال الله تعالی لقد خلقنا الانسان فی کبد **ترجمه** حق تعالی می فرماید
باسوگند و تاکید تام و قد بدرستی که ما آفریدیم آدمیان را برای رنج و مشقت نه برای
تن آسانی و راحت بیچاره آدمی را جز خون خوردن و جگر پالودن چاره نه زیبا

آدمی بہر بے غمے رانیست	پاسے در گل جسز آدمی رانیست
اے دل مرو بباغ بکنجے قرار گیر	بگذار ہر چہ ہست سر زلف یار گیر

چون بعد موت چشیدن شدائد سکرات و غمرات مرگ از زندان دنیا با صد ہزار وحشت و حسرت و ندامت و کراہیت بیرون آید در قفص تنگ و تاریک گور در آید کہ آن مسکن کرمان و کژدمان و ماران بود نہ آنجا آفتاب و ماہتاب نہ چراغی افروزنہ روشنائی نمودار شود در سوال منکر و نکیر و ضغطہ قبر مبتلا و متحیر در عذاب ماند یا روزنے از روزنہاے بہشت یا گوے از گوہاے دوزخ بود ؛

حدیث عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ سُلَيْمَانَ اَنَّہٗ قَالَ مَكْتُوْبٌ فِی التَّوْرٰىةِ مَا مِنْ يَوْمٍ اِلَّا وَالْقَبْرُ يُنَادِيْ اَنَا بَيْتُ الدُّوْدِ اَنَا بَيْتُ الظُّلْمَةِ اَنَا بَيْتُ الْحَسْرَةِ اَنَا بَيْتُ الْوَحْشَةِ اَنَا بَيْتُ التُّرَابِ اَنَا بَيْتُ مَنْ دَخَلَ فِیَّ لَا يَخْرُجُ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَنَا بَيْتُ مَا طَلَعَتْ فِیَّ الشَّمْسُ وَلَا قَمَرٌ **ترجمہ** روایت کردہ شدہ از مقاتل بن سلیمان بدرستی کہ او گفت نبشتہ شدہ است در توریت نیست از روزی مگر آنکہ قبر ندا کند کہ من خانہ کرمانم من خانہ تاریکیم و من خانہ حسرتم من خانہ تنہایم و من خانہ خاکم و من خانہ ام کہ در آید در من بیرون نہ آید از من تا روز قیامت من خانہ ام کہ بر نیامدہ است بمن آفتابے و نہ ماہتابے

حدیث رُوِیَ عَنْ عَبْدِ اللّٰہِ بْنِ عُمَرَ رَضِیَ اللّٰہُ عَنْهُمَا اَنَّہٗ قَالَ لَيْسَ مِنْ مَيِّتٍ اِلَّا نَادَتْہُ حُفْرَتُہٗ اَنَا بَيْتُ الظُّلْمَةِ وَالْوَحْدَةِ وَالْاِنْفِرَادِ فَاِنْ كُنْتَ مُطِيْعًا فِیْ حَيٰوتِكَ فَاَنَا عَلَيْكَ الرَّحْمَةُ وَاِنْ كُنْتَ عَاصِيًا فَاَنَا عَلَيْكَ النِّقْمَةُ اَنَا بَيْتُ الَّذِیْ مَنْ دَخَلَنِیْ مُطِيْعًا خَرَجَ مِنِّیْ مَسْرُوْرًا وَمَنْ دَخَلَنِیْ عَاصِيًا خَرَجَ مِنِّیْ مَثْبُوْرًا **ترجمہ** روایت کردہ اند از عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نیست از مردہ کہ بمیرد آنکہ ندا کند اورا

قبر ادتہ من خانہ تاریکم و من خانہ تنہائی ام و من خانہ انفرادم پس اگر متواضع و مطیع
بودی در صورت خویش پس من بر تو رحمتم و اگر عاصی بودی پس من بر تو عذابم
من خانہ ام کہ ہر کہ در آید در من مطیع بیرون آید از من شادان و خوشان و ہر کہ در آید در
عاصی بیرون آید از من دوزخی چون صور دمد ہمہ پیغامبران از ہیبت و وحشت نفسی نفسی
گویند مگر محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم امتی امتی گوید جائے کہ پیغامبران معصومان
ہیبت و وحشت خورند ما گناہگاران بیچارگان مفلسان بی مایہ و بی پیرایہ را
چہ زہرہ و چہ حال خواہد بود

رباعی

در آندم کہ از ہول پرسند قول	اولو العزم را تن بلرزد ز ہول
بجائے کہ وحشت خورند انبیا	تو عذرے گنہ را چہ داری بیا

تا از شدت و ہیبت حشر و شدائد گرمی کہ در کتاب مسطور است از گرمی حشر بعضے
در خوی خود تا شتالنگ غرق باشد و بعضے تا آرنج و بعضے تا ناف و بعضے تا کمر
بعضے تا بسینہ و بعضے تا لب از لب مومن را نگذارد از برکت کلمہ طیبہ کہ گفتہ اند و
مصائب دیگر از حساب و پلصراط و سوال و وزن اعمال و قراءۃ کتاب و ہیبت ندا.
فریق فی الجنۃ و فریق فی النار این شدائد و مصائب بر جان ماست و ما از غایت
شقاوت و غفلت بسر در رو غرور دنیا فانی مسرور و مغرور بیخبر چون شاغل و از ماتم
این مصائب بیخبر و غافل خوشش گفت آنکہ گفت **فرد**

شرم نبود کہ صاحب ماتم	بے خبر باشد از مصیبت خویش

اینہمہ نوائب و مصائب نتیجہ غربت و سزائے جدائی ست کہ اگر از وطن و محبوب
خود دور و مہجور نے افتادیم در این شدائد و مصائب گرفتار و سزاوار نمی شدیم فرد

تا کمد گوے تو ای جان بجناح سفرم   فارغ البال نیم تیر بلا را سپرم

باز آمدیم بران دو بیت که بالا نوشته شده است **رباعی**

گر دولت و بخت یار بودے ما را	در مسکن خود قرار بودے ما را
گر چشم بدی زمانه بربانه زدی	در شهر کسان چه کار بودے ما را

چون ازین فرقت با حرقت و غربت با کربت بفیض فضل حضرت عزت بوطن خود پیوندیم و بلقاء محبوب برسیم و از مصائب و نوائب بکرم خالق عجائب و غرائب نجات یابیم آنگاه بگوئیم الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن عزیز من هرچند منصوص و دلائل ثابت است که نجات بعمل نیست مگر بفضل و عنایت حق تعالیٰ

حدیث قال علیه السلام لا ینجی احدکم عمله قیل وما انت وقال ما انا الا ان یتفضل الی گفته اند عنایت را بعمل نفروشند **بیت**

خلقے چو من اندر طلبش رقص کنانند	تا دوست کرا خواهد میلش بکه باشد

اما عمل حد نیست بلکه بنصوص قواطع و براهین لوامع عمل فرض است

آیت قال الله تعالیٰ فمن کان یرجوا لقاء ربه فلیعمل عملا صالحا ولا یشرك بعبادة ربه احدا

حدیث قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما منکم الا وقد کتب مقعده فی النار ومقعده فی الجنة قالوا یا رسول الله افلا نتوکل علی کتابنا وندع العمل قال اعملوا کل میسر لما خلق له **ترجمه** پیغمبر فرمود صلی الله علیه وسلم نیست از شما یکے که آن که نوشته شده است جای او در دوزخ و جاے وے در بهشت پس گفتند کسی یا رسول خدای پس چرا اعتماد نکنیم بران نوشته و ترک نیاریم عمل یعنی اگر جای ما در دوزخ است

پس عمل صالح حسنات را فایده ندهد و اگر جای ما بهشت است پس معاصی قبول
ما را زیان ندارد فرمود عمل بکنید و دست از عمل باز مدارید پس هر یکی را آسان کرده
میشود برای چیزی را که آفریده شده است و را عمل اهل بهشت آسان کرده
شود و کسیکه برای دوزخ آفریده شده است او را عمل اهل دوزخ آسان میشود

آیت قال الله تعالی أَیَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ یُتْرَكَ سُدًى **ترجمه**

یعنی چه پندارند مردمان که ترک آورده شوند ایشان مهمل و معطل بلکه ایشان را بامر
ونهی مبتلا کنیم و اگر با امر آتی شوند و از نهی اجتناب نمایند به بهشت در آریم و الا بهاویه
دوزخ سپاریم برین وصول شدید و قواعد ممهد معلوم شد که عمل بادی عمل کار راست
نباید رد و قبول امر مبطن است مسک را نشاید اوقات عزیز فرصت و غنیمت شمار
سرمایه عمر هر لحظه شرف زوال پیک اجل ناگاه و بغتةً رسد و کار از دست رود و امکان
تدارک نبود در مصابیح مسطور است حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم
روزی بر عبد الله بن عمر رضی الله عنهما گذشت او را دید با مادر خود دیوار گل مال میکرد
فرمود صلی الله علیه وسلم ما تصنع فقال ابن عمر نُطَیِّنُ فقال رسول الله صلی الله
علیه وسلم الامر اسرع من ذلك **ترجمه** یعنی چه میکنی گفت ابن عمر گل مال میکنم
دیوار را پس فرمود صلی الله علیه وسلم کار ازین نزدیک تر است یعنی تو در گل کاری
خانه باشی ناگاه پیک اجل در رسد و در گور کشد و کار ناساخته از دنیا روی و حسرت
و ندامت خوری

حدیث قال عبد الله بن عمر رضی الله عنهما اذا امسیت فلا تنتظر الصباح
واذا اصبحت فلا تنتظر المساء وخذ من صحتك لمرضك ومن حیوتك لموتك

ترجمہ گفت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما چون شام کنی انتظار مکن بامداد را چون بامداد کنی انتظار مکن شام را و بگیر از صحت خود برای مرض خود و از حیات خود برای مرگ خود یعنی چون شام کنی غنیمت دار توشہ آخرت بردار برای شام انتظار مکن و چون صبح کنی آن وقت ضائع مگذار توشہ آخرت بردار برای شام مکن انتظار کہ آن در اہمال است ناگاہ پیک اجل در رسد آن وقت یابی یا نیابی و بگیر از صحت خود برای مرض خود یعنی صحت خود غنیمت پندار در طاعت و عبادت کاہلی میار کہ در مرض درمانی و عبادت کردن نتوانی و حیات خود غنیمت دان و اوقات عزیز ضائع مگردان کہ بعد موت ندامتہا خوری و حسرتہا بری و با صد ہزار عجز و زاری گوئی یا حسرتا علی ما فرطت فی جنب اللہ و حسرتا و ندامتا بر آنچہ تقصیر کردم در طاعت و عبادت خدای تعالیٰ و آن حسرت و ندامت سود ندارد فرمان حق تعالیٰ در رسد الآن قد عصیت اکنون حسرت و ندامت میخوری در امر ما عصیان ورزیدی و در طاعت و عبادت ما تقصیر کردی بدترین ندامت این ندامت است و زشت ترین معذرت این معذرت است ؛

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم سر الندامۃ یوم القیامۃ و سر المعذرۃ حین یحضر الموت ؛

بیت

نصیحت ہمین ست جان برادر	کہ اوقات ضائع مکن تا توانی

عزیز من اعتبال و اہمال در کار دین و توشہ آخرت جائز مدار کہ حوادث سوانحات در عبادت و طاعت و آفات معترضات شیر الوقوع است سر در گریبان تامل در آر و دست ندامت محکم ادہ زبانہ مدار کہ تا فردای پای از تنہ نبرد و خجالت و ندامت حاصل

حدیث قَالَ النبیُّ صلی الله علیه وسلم ما ینتظر احدکم من الدنیا الا مرضاً مفسداً او هرماً مفنداً او موتاً مجهزاً **ترجمه** پیغامبر فرمود صلی الله علیه وسلم انتظار نمیکند یکی از شما از دنیا مگر مرضے و مفسدے را که در اعضا رخنا و انگیزد و از ان در عبادت و طاعت کاهلی و سستی خیزد و یا پیرے را که بی ضبطی آرد و در عبادت سست و ناتوان گرداند مثنوے از پیر دستگیر خود سماع است **رباعی**

نکردی در جوانے کار بارے — به پیری کے توانی کرد کارے
بغفلت میگذاری روزگارے — مگر در گور خوابے کرد گارے
اگر خواہے خلاصی از اسیری — بکن هم در جوانے کار پیرے
جوانی کو بود بر طرز پیران — از و گردد دل ابلیس بیران

انتظار نمیکند یکی از شما مرگے را که تا گاه بی آگاه بغتةً آید و ترا کار نا ساخته از دنیا بر باید سرمایه عمر برباد دهد آتش شهوت باب ریاضت فرو نشان خاک بر سر هوای نفس فشان نعمت صحت و فراغ غنیمت دان خود را زیان زده مگردان تا پشیمان نشوی و پریشان نگوی

حدیث قال رسول الله صلی الله علیه وسلم نعمتان مغبون فیهما کثیر من الناس الصحة والفراغ **ترجمه** فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم دو نعمت است که خدا تعالی بر بندگان خود داده است و زیان میخورند در آن دو نعمت بسیارے از مردمان یعنی صحت و فراغ از خواب غفلت بیدار شو و بکار شو و از پیر دستگیر خود سماع است

مثنوے

بر سر کارے چو رفتی — کار چنان کن که پذیرفته
کار کن کار بگذر از گفتار — کاندرین راه کار دارد کار

بی رنج کسے را گنج میسر نشد بخار کسی را گل دست نداد بی مشقت کسی راحت نیافت

حدیث قال علیہ الصلوٰۃ والسلام حفت الجنۃ بالمکارہ وحفت النار بالشھوات **ترجمہ** فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گرد گرفتہ شدہ است بہشت بمکارہ ومشقت وریاضت وگرد گرفتہ شدہ است دوزخ بشہوت ولذت وراحت یعنی بہ بہشت بریاضت ومشقت وجان کندن برسی وبدوزخ بشہوت ولذت وراحت پیوندی درین معنی از پیر دستگیر خود سماع است **رباعی**

از کف این خاک بافسون گرے	چارہ آن ساز کہ جان چون بری
مرغ نیٔ بر نتوانے پرید	تا نکنی جان نتوانے رسید

جان کندن آنست کہ بعد از تصحیح توبہ وارادت بشیخ مرشد کامل بشدت ریاضت صیام نہار وقیام لیل وقلت طعام ومنام وکلام وکثرت نوافل ونماز معکوس وصوم طے وبیداری تلاوت قرآن ومداومت ذکر لا الٰہ الا اللہ وبمشقت ومجاہدہ تزکیہ وتبدیل اوصاف ذمیمہ باوصاف حمیدہ واوصاف بہیمی باوصاف ملکی نفس امارہ را مزکی گرداند بعد آن بتصفیہ وتخلیہ وتجلیہ دل مشغول شود تصفیہ آنست کہ آئینہ دل از زنگار ہموم وغموم دنیاوی ومیل بدو واز حرص وحب او واز اندیشہ لاینی مصفا وصقال آرد وتخلیہ آنست کہ دل را از غوغاء غیر حق واز اندیشہ ماسوا اللہ گریختہ بود وخالی دارد وپاسبانی کند یعنی غیر اندیشہ حق چیزے را بدل راہ ندہد اگر چیزے در دل بگذرد بنفی خاطر آن را منفی گرداند **بیت**

چو داری موئے چون حل ہو اللہ	خطے درکش بگرد ما سوے اللہ

تجلیہ آنست کہ با نوار ذکر وشوق محبت واسرار انوار مشاہدہ پروردگار کہ بیغامبر فرمود

صلی اللہ علیہ وسلم وَاعْبُدْ رَبَّكَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ دل ترا منور و متجلی گرداند عزیز من
دل پاک خود را از ہموم و غموم و حب و حرص دنیا دنی تا پاک پاکدار و لوح دل از نقوش غیر حق
بشو و در صفحۂ دل نقش اللہ کالنقش فی الحجر بکار رو بدیدہ دل بنظر خیال و آن نظر سکین
شاید از ہموم غموم دنیا فانی و اندیشہ لایعنی و خطرات غیر ربانی نجات یابی و از تفرقہ
بگذری بجمع رسی و بعبادت پاس انفاس دست یابی مصرعہ اللہ بس است عاشقان را
یعنی نقش اللہ بس است برای محو نقوش غیر اللہ را بزرگے میفرماید **مثنوی**

نقش زیبا بتو آورد مرا بر ورق	فارغم کرد ز نقش در و دیوار مرا
گر توام یار شوے من نکنم یار دگر	گوشہ گیرم و در گوشہ ہنم کار دگر

یعنی کہ با قذار و انجاس ملوث بود سجدہ حق را نشاید پس دلی کہ با قذار و انجاس حرص
وحب و ہموم و غموم دنیا دنی جیفہ و کنیفہ ملوث بود چگونہ محبت و شوق و معرفت و انوار
مشاہدہ و اسرار حق تعالی را شاید و از شوق لقاے و محبت و معرفت و انوار مشاہدہ
حق تعالی در ان دل چگونہ فرود آید دریچہ دل برو سے کشاید و اسرار الٰہی و رموز نامتناہی
برو کی رو نماید مولانا روم فرماید **بیت**

من بر دریچہ دل بس گوش جان نہادم	چندان سخن شنیدم اما دو لب ندیدم

زیرا چہ آن دل بحب و حرص دنیا فانی و اشغال لایعنی باقوال مشائخ ربانے
کہ مَا شَغَلَكَ عَنِ الْحَقِّ فَهُوَ صَنَمُكَ بتخانہ گشتہ است **بیت**

دل کے منظر نیست ربانے	خانۂ دیو را چہ دل خوانے

آیت قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَّلَا بَنُوْنَ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ
ترجمہ یعنی روز قیامت نفع نکند مال و فرزند مگر کسے کہ بیاید بخدای تعالی با دل سلیم

یعنی سالم از شک و حرص و حب و ہوا ے دنیا شیخ عبداللہ انصاری گوید دل سلیم کن و آنکہ بحق تسلیم کن یعنی دل را از شک و شبہ و حرص و حب دنیا فانی و اشغال لایعنی و غیر حق سالم و خالی دار آنگہ بحق بسپار و در دل غیر حق مگذار تا نازل گردد انوار و اسرار کردگار ہر دل کہ باشغال لایعنی و حب و حرص دنیا فانی بود آن دل سقیم و لئیم بود و ہر دل کہ ازین اسقام نجات یافت سلیم و کریم بود

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الا ان فی جسد ابن آدم مضغۃ اذا فسدت فسد جمیع البدن و اذا صلحت صلح جمیع البدن الا وہی القلب ہر دل کہ از حرص و حب دنیا فانی و اشغال لایعنی مردہ و فاسد شدہ باشد اگر وعظ و نصیحت جملہ قرآن و احادیث و اقوال مشائخ بر وخوانی ہیچ سود ندارد و بیدار نگردد بلکہ او را وحشت پدید آید تو مشنید زیرچہ از غایت حب و حرص دنیا فانی و اوصاف ذمیمہ آن دل مردہ است

آیت قال اللہ تعالی انک لا تسمع الموتی **ترجمہ** یعنی بدرستیکہ ای محمد نتوانی شنوانیدن مردگان را کہ قابل شنوائی نہ اند و اگر حکایت دنیا و ابنا دنیا و حکایت لایعنی برایشان بگوئی بگوش و ہوش و راحت شنوند و لذت گیرند از جہل بابوی گل سبب ہلاک بود و بوی عذرہ و کریہہ موجب حیات و نشاط وی باشد شیخ فریدالدین عطار در اسرارنامہ آوردہ است کناسی در محلت عطاران مر گذشت بوی عطریات در دماغ وی رسید بیہوش و بیجان گشت شد عطاران گلاب و عطریات در روی او میزدند بیہوش و بی ضبط تر میشد حکیمی برسر وقت او رسید قدری عذرہ نزدیک بینی او داشت فی الحال بہوش آمد و در نشاط شد

شیخ مذکور در منطق الطیر بنظم آورده است دیوانه بود در ویرانه ناگاه که بشهر رسیدی
بینی گرفته ماندی گفتند چرا بینی گرفته سبب آن گفتی از گندگی بوی دنیا عزیز من این
بوی گندگی در دماغ شهبازی رسد که مرغ جانش از گلستان وصال دوست بوی
یافته باشد و از گلزار شوق ومحبت حق تعالی نسیمی بمشامش رسیده ولذت شهد معرفت
چون زنبور چشیده وصحن دل را از غوغای بتان اغیار چون غبار رفته **فرد**

دل عرش اعظم است بکن خالی از بتان	بیت المقدس است مکن جای بتکدی

نه در دماغ کسیکه همچون جعل خود را بجیفه دنیا پیچیده و از گلزار شوق محبت حق تعالی
بوی بدماغش نرسید و از بوی کریهه دنیا پر شده و خود دنیا ساخته همت و نهمت بر
دنیا گماشته و غم دین از میان برداشته و مرگ و احوال قیامت فراموش کرده عمر بغفلت
برباد داده و آتش شهوت برافروخته و آبرو در طلب دنیا ریخته و خاک مذلت بر سر انگنده
خوش میگوید آن شهسوار میدان طریقت و آن شهباز گنبد حقیقت و آن مست
شرب شوق حضرت شیخ عطار یعنی فریدالدین عطار.

مثنویات

در غم دنیا گرفتار آمدی	خاک بر فرقت که مردار آمدی
تشنهٔ مردار دنیا آمدی	لاجرم مهجور معنی آمدی
هر که مشغولت کند از کردگار	بت بود در خاک افگن زینهار
مست دنیا آتشی افروخته	هر زمان خلقی دگر را سوخته
کار دنیا چیست بیکاری همه	چیست بیکاری گرفتاری همه

عزیز من جمله دنیا یکبار در خورد گیر و شراب و بجام عیش و عشرت آشامید گیر و
[illegible] ... بدگیر و شهوتها را بدو داد گیر و لذت انواع نعمت نعیم

و دولت و عشرت دنیا چشیده گیر و همه دنیا در قبض تصرف خود آورده گیر قیصرها و بارگاهها
بعیوق بر آورده گیر نه شوی بخاک سیر و گردی طعمهٔ کرمان چه و از شدت گور برای
نفیر و در ناقی در سوال منکر و نکیر هیچ چیز ترا نگردد دستگیر مگر فضل و کرم قدیر
امام المسلمین قطب الکونین ابو حنیفه کوفی رضی الله عنه فرماید **اشعار**

هب ان النفس قد بلغت مناها	الم تکن المنیة منتهاها
رفیقک سار فاعتبروا اعتبارا	و عمرک طار فانتبه انتباها
صرفنا العمر فی لعب و لهو	فاها ثم آها ثم آها
احب الصالحین و لست منهم	لعل الله یرزقنی صلاحا

هیهات هیهات یک ساعت از خواب غفلت متنبه شو که همه عمر را مهلتی و مدتی معین
یک جل ناگاه در آید [illegible] همه را بر باد ایام دیگر دست نیاید
بر عمر اعتماد نشاید فرصت نباید که الفرصة تمر مر السحاب یعنی فرصت بگذرد [illegible]
میگذرد و هیچ گذشتن ابر الفرصة غنیمة و العمر [illegible] **فرد**

غافل مباش ز غافلی دریاب فرصتی	شاید توان یافت دگر چنین ایام

و در خبر آمده است [illegible] ابن آدم اغتنمنی
و خذ حظک منی [illegible] **ترجمه** یعنی ای فرزند
آدم غنیمت دان مرا و بگیر نصیب خود از من یعنی حسنات و خیرات کسب [illegible]
[illegible] **رباعی**

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

هرچه امروز غیر حق دلبند تست فردا پابند تو گردد و دستگیر تو شود و نه بند راه نجات تو بود و نه سبب نجات تو شود و هرچه غیر حق امروز جانان تست فردا هلاک جان تست و هرچه امروز غیر حق مونس تست فردا سبب وحشت تست پس پیش از مرگ دل را از همه باید برید و شربت مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا باید چشید و پردهٔ غفلت باید درید و به پر همت سوی حق باید پرید **رباعی**

ای دل ببر از هرچه ترا پیوند است — زیرا چه همه هرچه جز آن تو فردا بند است
سوی طلب از عمر که سرمایهٔ عمر است — روزی چند است و کس نداند چند است

ای بیچارهٔ غریب که در شدت غربت گرفتار و بیقراری و وصول تو به محبوب سخت دشوار راه خطرناک آفات راه نامحصور مرکب لنگ منزل دور و محبوب بی نیاز غیور نه امکان بودن بی دوست نه مقدور رسیدن به دوست **فرد**

راه نا امین است منزل دور — مرکب لنگ یار سخت غیور

اوحی اللّٰهُ تعالی الی داؤد یا داؤد بشر المذنبین بانی غفور و انذر الصدیقین بانا غیور **ترجمه** وحی کرد حق تعالی سوی داود پیغامبر صلوة اللّٰه علیه ای داود بشارت ده گناهگاران را که من غفورم از بسیاری گناهگاری و تباه کرداری نومید مشوید و دست در فتراک امید مغفرت بازنید گم گشتگان منزل عصیان را و پای از ره رفتگان کوی طغیان را آمرزنده هستم و گر نجستگان را پذیرنده منم و بترسان صدیقان را که من غیورم از بسیاری صدق و خیرات و حسنات مغرور و فریفته مشوید و بر آن عجب و تکاری نکنید که اینها از خلقت ماست نه از جانب شماست بعدل ما نرسید مگر بفضل ما نجات یابید ...

در مانند ❊

رباعی

گفتم نکنم گنه که بی کرده شود	زهر است بگمان که بی خود شود
گر عدل کنی آبروی هم ببرد	ور فضل کنی کرده ناکرده شود

مردان دین از درد دین و از کربت غربت و از حرقت فرقت محبوب چه تیغها ریاضت و خنجرها مخالفت بر تارک نفس اماره خود زده اند و قتی و رامراد نرسانیده اند همواره با خود در جنگ و تشنه خون خود بوده اند **بیت**

مردان رهش اگر یکی و اگر صد اند	همه تشنگان خون خود اند

شیخ جنید بغدادی قدس سره فرمودی و چند سال شیخ عبدالله سری سقطی پهلوی بر زمین نیاورده اند و کسی ندید مگر در وقت موت و از شیخ جنید حکی است که گفت سی سال در طلب شیخ عبدالله سری سقطی پاسبانی دل کردم تعنی غیر حق تعالی در دل چیزی نگذاشتیم و سی سال نماز عشا و فجر بیک وضو گذاردم و در دل من گذشت باشد که بمقامی رسیدم هاتف آواز داد جنید وقت آنست که گوشت زنار تو بتو باز نمایم گفتم گناهان من چیست جواب آمد وجودک ذنب لایقاس به ذنب یعنی هنوز هستی خود می بینی و در مانی نشدی پیر دستگیر این فقیر ارشاد فرمود **شعر**

چنان در راه او کن جسم پنهان	که سر گردد الف در میم پنهان

مردی از سلطان بایزید بسطامی درخواست کرد از ریاضتها که در راه حق دیدی یا چیزی باز گوی گفت شما طاقت شنیدن آن ندارید اما اندک و سهل ترمی که به نفس خود کرده ام بگویم روزی در زیر ... از شما نفس تشنه شد گفتم یکدوگانه بحضور دل بگذارم تا آب دهم یکدوگانه بگذاردم گفتم این دوگانه لائق حضرت نبود دوگانه دیگر بگذاردم

گفتم این دوگانه هم دل پسند نیست تا آخر شب یکان دوگانه گذاردم تا صبح آواز بانگ نماز شنیدم گفتم اللهم انی نویت الصوم نیت روزه کردم نفسک تاب نرسید خروش میگوید آن مست شراب مشتاق و آن عاشق دیدار باقی شیخ فخرالدین عراقی نظم

آنانکه گوے عشق ز میدان ربوده اند — بنگر بوقت کار چه جولان نموده اند
خود را چو گوے در خم چوگان فگنده اند — گوے مراد از خم چوگان ربوده اند
کشت امید را ز در چشم آب داده اند — بنگر سرشس از انچه فراوان درروده اند
ور وسع آدمی نبود آنچه کرده اند — ایشان مگر ز طینت انسان نبوده اند

آرے چه توان کرد کلاه اقبال بر سر ایشان قباے سعادت در بر ایشان کمر بند دولت در کمر ایشان درست و چست آسان آمده یوسف توفیق ما در چاه و گلیم بخت ما سیاه نصیب ما دوری از راه دور آنکه کار گرفت و تکلیف است نمی آید جز آتش بر جگر افگندن و آب بر دیده کردن و خاک بر سر فشاندن و باد پیمودن ما را نشاید بیت

جمالیا بتکلف سپید نتوان کرد — گلیم بخت کسے را که بافتند سیاه

شور بختے را که برای دوری و مهجوری آفریده شده است اگر صد هزار حیله و چاره انگیزد و هر راسے پدید هزار ترانه و بهانه جوید جز سنگ شقاوت از راه بر نخیزد و نتواند کرد مگر آنکه توفیق آویزد رباعی

دگر چه چاره کنم چون بخت یاری نیست — وگرنه هجر تو دانی که اختیاری نیست
هزار چاره بر انگیختم دعا تو — ولی چه سود که دولت بزور زاری نیست

خوش گفت آن که گفت بیت

گلیم بخت کسے که بافتند سیاه — سپید کردن آن نوعے از محالات است

مردان قصد کعبہ کردند براہ چارہ رفتند ہر آئنہ بکعبۂ مقصود رسیدند و چہرۂ مطلوب دیدند ما قصد کعبہ کردیم و براہ حبشش سیر ویم لاجرم در میدان حیرت چون گوے سرگردان و حیران شدیم چون چوگان سر افگندہ و خجل و خاسر ماندہ ایم و موصوف بصفت حیاری وسکاری لا مسلمین ولا نصاری گشتیم چون از شادی وصل محرومیم چرا ماتم ہجران نداریم و دست مصیبت بہ سر نہ زنیم و پای طرب نشاطی نکنیم شیخ فریدالدین عطار مے فرماید

بیت

چون نداری شادیی از وصل یار	خیز بر خود ماتم ہجران بدار

حیاری جمع حیران وسکاری جمع سکران یعنی در کار یار دنیا و در تحصیل دنیا حیران از شراب وست دین دادہ از دست لا مسلمین یعنی کا فلاد لا نصاری یعنی حقیقت آن حال خود پرستان و دنیار دوستان حیاری یعنی حیران ان بہر نجات از زندان دنیار مکار غدار واز شر و مکر نفس امارہ بدکردار و برای خلاصی از بشریت کہ ہمہ سالکان راہ و مشتاقان حضرت اللہ از بند وجود خود در ماتم حیران بودہ اند چنانکہ شیخ فخرالدین عراقی میفرماید

القصہ بجا نم از عراقی	مگذار کزو بماند آثار
تا جملہ تو باشے و تو گوئے	او کم کند از میان گفتار

لا مسلمین ولا نصاری یعنی چنانچہ دو معبود در شریعت شرک است دو موجود در حقیقت شرک است

بیت

در شہر بگوے با تو باشی با من	کاشفتہ بود کار ولایت بدو تن

سالکان راہ تا در وجود بود خود اند در شرکت و خجالت اند چون از خود فانی شوند مسلم کامل گردند حال سالکان راہ و مقربان الہ است حیاری حیران در عالم

سکاری مست از شراب وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا لا مسلمین و لا نصاری زیرا چه از خود محو گشته اند و از خلقت خود بیرون آمده اند اسلام و کفر صفت مسلم و کافر است چون ذات فانی شود صفت کجا ماند شیخ شرف الدین بانی پتی در همین معنی میفرماید فرد

در میکده مستان را دیدم به پریشانی	نی کفر درو پیدا نی بوی مسلمانی

عزیز من لذت آن می و میکده در مذاق جان کسی رسد و قدر آن مستان کسی داند که از مستی شراب حب و حرص دنیا دلی گردد هشیار و از خواب غفلت شود بیدار و از اصنام اغیار حق بود بیزار و بدرد عشق گردد گرفتار باشد مست دیدار کردگار و از هر دو جهان دارد عار فرد

اگر مردی برو ترک جهان گیر	جهان بگذار تا گردی جهان گیر

پیر دستگیر این فقیر ارشاد فرمود گر میباشی با خدا میباش وگرنه هرگز در جهان مباش شیخ الاسلام شیخ نصیر الحق والدین محمود خلیفه شیخ عالم نظام الحق والدین فرمود عجب عجب دارم ز خلق که بی خدای چگونه می زیند یعنی بی محبت و شوق و بی استغراق در ذکر و بی انوار مشاهده پروردگار چگونه تواند زیست پس غذای روح ایشان چیست و مونس دل ایشان کیست فرد

ای بی تو حرام زندگانی	خود بی تو کدام زندگانی

آنچه در قلم می آید از حال می آید نه از قال که قال بی حال فردا بود وبال قایل گردد پایمال مازق زبان سخن فروشم حال دل خویش مے نمائیم بحمد الله رب العزت پروای غیر نمی دارم و دل بغیر دوست نسپارم و از هر دو جهان بی دوست عار دارم و دل از غیر حق نگاه دارم تا جان در تن دارم فرزند

در دو دوست بکونین نظر و چشم و از آتش شهوت دوست همیشه در جوشم و از دریای عشق
دوست در خروشم هر لحظه شراب مست می نوشم خوش گفت آنکه گفت **ابیات**

سر اندازان چو در خلوت ز موج عشق در جوشند	یکی گوهر ازان دریا بهفت اقلیم نفروشند
حجاب ما سوی الله را بیک نعره بر اندازند	چو در میخانهٔ وحدت شراب بیخودی نوشند
نه در بازیچهٔ دنیا نه در اندیشهٔ عقبی	نه در سودای امروزین نه در اندیشهٔ دوشند
باستغنای حق خود را کنند از غیر خود عریان	ولیکن در صف طاعت لباس فقر در پوشند

مستان قدر مستان شوریدگان قدر شوریدگان سوختگان قدر سوختگان
عاشقان قدر عاشقان دانند **فرد**

بر و ای بیخبر که مغروری	عاشقان قدر عاشقان دانند

شیخ فریدالدین عطار می فرماید **فرد**

دلی کز عشق جانان دردمند است	همون داند که قدر عشق چند است

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم ان الله یحب اعالی الهمم ویبغض
اسافلها **ترجمه** فرمود نبی صلی الله علیه وسلم بدرستیکه خدا تعالی دوست دارد
عالی همتان را و دشمن دارد کم همتان و خسیس همتان را و عالی همتی آنست که خالق
بر مخلوق و رازق را بر مرزوق و قادر را بر مقدور و قوی را بر عاجز گزینند نه برعکس
و مرغ همت را از کونین بپراند و نه بکون و نه بجا مقیم ماند و دست از سر دو عالم افشاند و
از کونین خود را مجرد و غریب کرد آنگه مشائخ فرموده اند که همت غریب است زیرا که نتواند
که دوست بحالات و آرام و قرار نگیرد بمخلوقات پس همت همواره غریب خوش گفت آنکه گفت

خانهٔ خال نیست جای عمر بنما	کوی عشق است چشم باز شد

عشق کاری خطراست و گوی میدان عشق سر است و در بزم عاشقان جان تحفهٔ محقر است
فرد و مجرد شدن از غیر دوست رای مختصر است کو من با عشق نشان دیگر است بیت بود و
زندگانی گاو خر است خوش گفت آنکه گفت رباعی

من با تو هم نرد خطر خواهم باخت	تا ظن نبری که مختصر خواهم باخت
هر چند همی بری دگر خواهم باخت	جز عشق تو هر چه هست خواهم باخت

عزیز من نیکو تفحص و تجسس و تامل کن و منصف باش هیچ جا در قرآن و احادیث و اقوال علما و مشایخ و فصحا و حکما و شعرا ذکر لطافت و ظرافت و ذکر صفا و وفا دنیا
پر جفا رفته است جز قباحت و وقاحت دنیا دنی و بیوفائی و درد جدائی کسی
از و نشانی داده است هر که بدنیا آمد گریان آمد و هر که ماند حیران ماند و هر که رفت گریان
رفت و همه را آب بر دیده و آتش حیرت و حسرت بر دل و خاک خجالت بر سر و باد
بیحاصلی بر دست و تکلیف در دنیا شادان و خوشان نبود و خوشان و شادان رفت
مگر شهبازی که پا بر سر دنیا نهاد و دست بدنیا آلوده و از در طلب دوست دمی
نیاسوده و همواره چون زندانی در زندان دنیا در طپیدن بود بخدائی خدا هر چند
که بدیدهٔ یقین در دنیا نگریستم و تامل و تفکر در و کردم جز قباحت و وقاحت او در نظر
معاینه نشد در یک شادی او صد غم منضم و در یک لذت او هزار شدت غم در یک
راحت او صد هزار جراحت در یک نوش او هزار نیش کدام عاقل دل در و بندد
و از ماتم او بگریزد و بر و بخندد هیهات هیهات باری بنظر یقین و دیدهٔ دل تفکر بکن
و بنگر تغیر احوال و خساست افعال او و با خود اندیشه بکن که پیغامبر فرمود
صلی الله علیه وسلم تفکر ساعة خیر من عبادة ستین سنة ترجمه

یعنی اندیشہ یکساعت بہتر است از عبادت شصت سال و اللہ اعلم یحتمل اندیشہ یکساعت کہ بہتر نجات از زندان دنیا و رستن از کرد و قید و حرص و حب و میل بہ دنیا کنی بہتر از عبادت شصت سال است

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ و سلم تفکر ساعۃ خیر من عبادۃ ستین سنۃ

ترجمہ یعنی اندیشہ یکساعت بہتر است از عبادت شصت سال و اللہ اعلم یحتمل اندیشہ یکساعت کہ بہتر نجات از زندان دنیا و رستن از کرد و قید و حرص و حب و میل بہ دنیا کنی بہتر از عبادت شصت سال است

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ و سلم تفکر ساعۃ خیر من عبادۃ الثقلین

ترجمہ فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم اندیشہ یکساعت بہتر است از عبادت جن و انس و اللہ اعلم یحتمل اندیشہ پاک داشتن دل از لذت خطرات دنیا و خیال دنیا و دشمن داشتن دنیا بہتر از عبادت جن و انس زیرا چہ دشمن دوست دشمن خود باشد زیرا چہ دوست دوست دوست باشد پس دشمنائی دنیا علامت دوستی خدا تعالی بود و دوستی خدای بہتر از عبادت جن و انس بود و اللہ اعلم بالصواب وجہ دوم تفکر ساعۃ خیر من عبادت سنۃ و اللہ اعلم بالصواب یحتمل تفکر یکساعۃ در آلاء و نعماے خدا تعالی و اندیشہ در خلقت زمین و آسمان و ہر موجودات و ذرات و در تغیر احوال و وجود مصنوعات ہر یک دلیل قاطع و حجت لامع بر اثبات وجود صانع از مانع است

حدیث قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ما رأیت شیئا الا رأیت اللہ فیہ

ترجمہ فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم ندیدم من چیزی را از مصنوعات مگر صانع را دیدم

بیت

انیست کمال مرد در راہ یقین	در ہر چہ نگہ کند خدا را بیند

این تفکر بهتر از عبادت یکسال بنا بر استحکام دین متفکر بدلائل ظاهر و براهین باهر ٭
حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم تفکر ساعة خیر من عبادة ستین سنة
والله اعلم بالصواب **ترجمه** اندیشه یکساعت در عالم باطن واز خلقت نفس و روح
و دل و تغیر صفات و اخلاق انواع صفات و ترکیب ذات و اندیشه پاک کردن از خیال
و اندیشه جمیع کائنات این تفکر بهتر از عبادت شصت سال
حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم تفکر ساعة خیر من عبادة الثقلین
والله اعلم **مجمل** تفکر یکساعت در معرفت نفس و روح و دل و تفکر زدودن مصفا آئینه
دل را از زنگار ماسوی الله بصیقل نفی خواطر و کلمه لَا إِلٰهَ إِلَّا الله و ظهور اسرار و انوار
الله این تفکر بهتر از عبادت جن و انس است
حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ
اے برادر چه مقصود از ایجاد جن و انس معرفت حق تعالی است بحکم حدیث نبوی و قول مصطفی
در خود تفکر کن و باندیش که مقصود از آفریدن تو چیست و محبوب تو کیست و بچه در
دنیا آمدی از کجائی و بکجائی بکجا روی و برای چه آفریده شدی حدیث قدسی است
حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم حکایة عن الله تعالی کُنْتُ کَنْزًا مَخْفِیًّا
فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف **ترجمه** میفرماید حق تعالی
بودم من گنج مخفی پس دوست داشتم که شناخته شوم پس آفریدم خلق را چون مقصود
آفریدن خلق شناختن الله تعالی است پس حیف عظیم و دریغ جسیم بود که شناخت
حق تعالی را مهمل و معطل بگذاری و در شناختن دنیا و ابناء دنیا و زید و بکر و عمرو
صرف کنی و مقصود گردانی و همه عمر باشغال لایعنی گرفتار مانی ٭

بیت

سعدی از عشق بنازد چه کند ملک وجود	حیف باشد که همه عمر بباطل برود

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم سافروا فان الماء اذا وقف نتن عزیز من چون آب بسته در مغاک دنیا گنده مشو و در راه طلب حق باشد چون باد روان و تیز رو باش و از آتش شوق جگر بسوز و دیده دل را از غیر حق بدوز خاک بر سر عالم افشان و دست از همه آفاق برافشان و در عشق یگانه باش و از خود و از خلق بیگانه باش دل از درد عشق دوست بخراش خوش گفت آنکه گفت **فرد**

در عشق یگانه باش و از خلق چه باک	معشوقه تراست بر سر عالم خاک

پیر و دستگیر این فقیر چندگاه درین بیت رقص کرد **بیت**

رقص وقتی مسلم است ترا	کاستین بر دو عالم افشانی

این خاکسار بسیار گفتار اندک کردار شیخ فریدالدین عطار سالها است گرفتار **فرد**

من چنان در درد خود درمانده ام	کز همه آفاق دست افشانده ام

تا دست از کونین برنفشانی و آتش بر خاشاک نیفگنی و دل از خود و از خانمان برنکنی و کار با خود بر همه و در همه بزنی و شکر لذت دنیا چون زهر قاتل بر خود نگردانی بخدا انمندا از هموم و غموم دنیا دانی که الدنیا کلها غموم نجات و از زندگانی راحت نیابی و از شربت وصال دوست جرعه نوشی و دنیا را و لذت دنیا بر خود تلخ گردانیدن نتوانی که آن سلامت دوستی حق تعالی است در حدیث قدسی حق تعالی فرمود

حدیث یا دنیا مری علی اولیائی ولا تحلولی لهم فتفتنهم **ترجمه** یعنی ای دنیا تلخ شو بر دوستان من و شیرین مشو ایشان را پس رفته افگنی

ایشان را ❊ **بیت**

لذتِ دنیا اگر زہرت شود	شربتِ خاصان درگاہش دہند

روزی چند کہ حیات باقیست و محبوب ساقی است شراب محبت بنوش و آتش شوق بجوش و از درد عشق بخروش شکرانہ این درد ہزار جان بفروش **ابیات**

تا نگردی بی نشان از ہر دو کون	کی نشانِ آن حرم گاہت دہند
روز کی بود دولت زجانان پرورد	شکرانہ ہزار جانِ خدا باید کرد
دلی مردان دین پر درد باید	زمحنت فرقِ شان پر گرد باید

حدیث قال النبی صلے اللہ علیہ وسلم ان للہ ملکاً ینادی یا ابناء الاربعین لاتغتروا مع المغترین واحذروا من اللہ حق الحذر یا ابناء الخمسین زرع علی قدنا حصاده یا ابناء الستین هلموا الی الحسنات یا ابناء السبعین لا عذر لکم یا بنی الثمانین الرحیل الا یا لیت الخلق لم یخلقوا تفکر وافیما بنیهم لم تخلقوا اتتکم الساعة الحذر الحذر الحذر. قال ثلث مرات **ترجمہ** پیغامبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم بدرستی کہ مر خدا را فرشتہ است کہ ندا میکند ای چہل سالگان مغرور مشوید با مغرور شدگان پس بترسید از خدای حق ترسیدن ای پنجاہ سالگان زراعت شما کامل گشت پس نزدیک شد وقت درودن شما ای شصت سالگان شتابید سوی حسنات ای ہفتاد سالگان عذر نماند شما را ای ہشتاد سالگان رفتار راہ باشید ای کاشکی آفریدہ نشدندی خلق یا تفکر کردندی میان خود کہ بہر چہ آفریدہ شدہ اند نزدیک آمد شما را قیامت بپرہیزید از اسباب خشم و عذاب خدای بپرہیزید سہ بار پیغامبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم یعنی در میان خود تفکر کنید و باندیشید کہ شما بہر چہ آفریدہ شدہ

وبندگی حق تعالی آفریده شدید نه از برای شناخت وبندگی دنیا واہل دنیا وپرستیدن ہوای نفس خود آفریده شدید وبهر کسی جنسی خود را نیالائید وچاپلوسی نمائید که از پیر دستگیر خود سماع است یعنی از بندگان چون در سوره فاتحه اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ بخوانند از حق تعالی ندا می آید دروغ گفتی ای بنده من تو بندگی مخلوق کنی ویاری از مخلوق خواہی وبگوئی خاصة ترا می پرستم وخاصة از تو یاری میخواہم ترا بر مخلوق دیگری برگزیدم واز ہمه مخلوقات عزیز تر گردانیدم وبرای نفع ہمه اشیا را آفریده ام قال الله تعالیٰ هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ لَكُمْ مَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا قدر خود بشناس وخود را ذلیل مکن ... در شان تو از خدا تعالی ندای آمد یا مختار القدر اعرف قدرك انما خلقت الاکوان لاجلك اقبل علی فانی علیك مقبل متی تشاء تطلبنی فاطلبنی عندك ... یلحقنا فی معاصیك انما المراد صیانتك ولا نفع لنا من طاعتك انما المقصود رجوعك الی امرك ترجمه یعنی ای برگزیده قدر خود بشناس آفریده نشده است کونات مگر برای نفع تو روآر بر من بدرستیکه من توجه کردم بر تو آن ہنگام که طلب کنی مرا طلب مرا نزد خود نیست که ضرر رسد در معصیت تو نیست مراد ما مگر نگاہداشت تو ونرسد ما را نفعی از طاعت تو سود تست وپس تدبیر وتفکر در کار خود کنید وقدر خود را بیدو بشناسید واز ہمه مخلوقات بگریزید چون ابدالان بهر درسے آبروی خود مریزید۔

آیت قال الله تعالیٰ فَفِرُّوْا اِلَی اللّٰهِ **ترجمه** یعنی بگریزید از غیر خدا تعالی بسوی خدای فرار از مهلک بود پس غیر خدای تعالی مهلک شما است از ان بگریزید وخود را بغیر از محبت وشوق ما آویزید ما شما را برای معرفت وشوق وخدمت خود آفریدیم دل با آتش شوق ما بسوزید ودیده از غیر ما بدوزید واشکہای

از اشتیاق ما از چشم بر نیزید تا از ما برخورید و الا از هر خسی و از هر کسی تیر بر جگر جفا خورید

بیت

منگر بهر گدایی که تو خاصه زان مایی	مفروش خویش ارزان که تو بس گرانبهایی

از خدای تعالی ندا می آید یا معرضا عنا بمن تعوضت و یا ملتفتا عنا الی من اعرضت **ترجمه** یعنی ای روگردانیده از ما که عوض دادی ما را و ای التفات کرده از ما بسوی که روآوردی یعنی از ما بهتر یافتی ما را بدو عوض دادی و از ما کرا بهتر یافتی که از ما التفات کرده بدو روآوردی هیهات هیهات حاشا و کلا بخدای خدا هر که و هر چه از تو فوت شود آنرا عوض یابی اما خدای تعالی را هرگز عوض نتواند بود و دل و دیده بغیر او نتواند آسود بغیر او همه زیان است نه سود

شعر عربی

لِکُلِّ شَیْءٍ إِنْ فَارَقْتَهُ عِوَضٌ	وَلَیْسَ لِلّٰهِ إِنْ فَارَقْتَ مِنْ عِوَضٍ

بدلیل دیگر گوید

فرد

به خیل دوستان گیرند یاران	ولیکن شاهد ما بی نظیر است

در کتاب طراز الوعظ مسطور است ما اثر علیک شیئا انت تؤثر علیه کل شیء فلک راس الندامة قبل العقاب فما لك عن هذا جواب **ترجمه** یعنی حق تعالی برنگزیده بر تو از مخلوقات چیزی و تو بر خدای تعالی همه چیز برگزیدی پس فرو افکن سر ندامت پیش از عتاب که نیست ترا ازین سوال جواب در کتاب مذکور مسطور است یا مطلقا وصالنا راجع با صلفا علی هجرنا لقد انستنا العداة ابلیس لانه لم یسجد لك فواعجبا کیف صالحته و هجرتنا و جاء بعد عشرة من الذرب الا یعرف لیلة القدر یعنی ای طلاق دهنده وصال ما رجوع کن [illegible] گفتار

بدرستیکه ما رانده ایم ابلیس را بهر آنکه ترا سجده نکرد پس وای وای بر تو ای عجب چگونه صلح کردی با دو جدا شدی از ما یعنی مطیع او شدی و عاصی امر ما گشتی وای بر تو ترا نزد ما عزت و قدر است و قدر آن شب قدر ندانند و بران عزت رسیدن نتوانند پس چرا قدر خود نشناسی و عزت خود ندانسته و خود را ذلیل و خسیس گردانی و جیفه کثیفه دنیا را چون جعل خود را چسپیده خرابی و بر ایشان وصال بر دین نتوانی و از بوی گلشن وصال محروم مانی و ندانی که طالب تو کیست و مطلوب تو چیست مطالب خود غلط ساخته و در طلب دنیا جیفه کثیفه دشمن خدا تعالی عمر برباد داده دنیا و ابنای دنیا را مقصود و معبود پنداشته و مطلوب و معبود خود نپرداخته پشت بآخرت آورده و رو بدنیا کرده از عمر بهره نا گرفته از توشه آخرت و اندیشه مرگ غافل گشته و در خوردن و پوشیدن و آشامیدن و تمتع دنیا گرفتن مشغول شده حق تعالی در شان ایشان فرموده

آیت ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝ **ترجمه**

یعنی بگذار ای محمد ایشان را بخورند و تمتع دنیا گیرند و مه بازی افگند ایشان را امید ایشان یعنی مشغول دارد ایشان را از عبادت خدا تعالی و ذکر خدا تعالی و از مشغول بخدای و از توشه آخرت و اندیشه مرگ امید ایشان پس سرانجام بدانند چون بما رسند چه شدتها و عذابها چشند و مشقتها و رنجها کشند ۞

آیت قال الله تعالی كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ۝ **ترجمه**

یعنی بخورید و تمتع دنیا گیرید اندکی ای مدت اندک بدرستی که شما گناهگارید و از رحمت ما دور ماندگان

آیت قال الله تعالی نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝ **ترجمه**

یعنی تمتع دنیا دهیم ایشان را اندکی پس مضطر گردانیم ایشان را بعذاب سخت از پیر دستگیر خود سماع است فرموده در کیمیا سعادت نوشته است ای عزیز میان تو و میان کار تو پنج ذوق

بهر آن که گاو چون گرسنه شود علف خورد و چون تشنه گردد آب خورد و چون شهوتش غالب شود

بر جفت خود رود و از پیر خود سماع است **بیت**

ای که شده خشنود بیک باره گی	چون خر و گاوی بعلف خوارگی

مشایخ گفته اند ان المتقدمین یاکلون للعیش وانا نعیش للاکل ترجمه

یعنی متقدمان برای حیات و عبادات وطاعات میخورند و حیات ما برای خوردن و عیش

و رزیدن خوش گفت آنکه گفت **رباعی**

زین گونه که حال ناپسندیده ماست	حسن رخ تو چه لائق دیدهٔ ماست
وصلت که بکیقباد و کسری نرسید	سوداست که در دماغ شوریده ماست

آری شوربختی را که برای دوری و مهجوری و سوختن و جگر خون کردن و خون جگر خوردن

و در جدائی چشیدن و رنج تنهائی کشیدن و ماتم روزگار داشتن قدحهای زهر فراق آشامیدن

پیدا آورده اند بکدام نیکبختی شربت وصال چشد و بکدام سعادت محبوب را در بر کشد و بکدام

دولت دیدهٔ او جمال دوست بیند **نظم**

ما زهر سوز هجرانیم کی یابیم وصل	دوزخ آشامان چگونه شربت کوثر خورند
چون من زبرای درد و رنجم	راحت بکدام روی سنجم

دیده را که برای دیدار ناهموار دنیای غدار و ابنا گرفتار و برای دیدن خار اغیار موزیان

چون کژدم و مار و مشاهده نابکار چون زاغ و کلاغ آفریده اند کی گل از گلزار وصال

محبوب جنبد و گلشن قرب مطلوب بیند چه هزاران آه دردانگیز از سینه پر آتش خود برنیارد

و اشکهای خون از دیده نبارد و هزاران نوحه و گریه بر روزگار خویش بدین سبب بر ندارد

آن دل نماندکش سر بستان و باغ بود	گوئی همیشه سوختن درد و داغ بود

روزی نشد که جلوهٔ طاوس بنگری — این دیده را که روزی زاغ و کلاغ بود

این خاکسار بسیار گفتار اندک کردار شرمسار آنچه در تحریر آورد از احوال و اقوال مردان حال نه همچون خود نامردان و نیک زنان **مصرعه** ای نیک زنان حدیث مردان چه کنی ؟ آری زنان را حکایت شجاعت مردی و جلدی مردان گفتن خوش آید اگرچه در ایشان جلدی و مردی نبود **رباعی**

گیرم که نزد تو نیز نیم حسبت — در کوی امید تو می زنم دیده
مستان شراب شوق تو بسیار اند — باشد که بما نیز رسد مشربه

خداوندا احدا صمدا من بنده را دیده بیدار و دلی هشیار بخش تا ماتم روزگار دارم و نوحه بر جان خود برآرم که آفتاب عمر بغروب پیوست و کارم از دست رفت و کمر امید شکست حالم بسامان و نفس امارهٔ امان نشد مزاج نفس سگ دیوانه اصلاح و از کار خود پشیمان نگشت راه حیله و تدبیر نماند سر در میدان حیرت چون چوگان سر افگنده ام

چون باز نیامد نوبت بتکده خسرو — اصلاح مزاج سگ دیوانه چه گویم

بخت خفته نابکار و بهزار حیله و چاره نگشت بیدار و نشد بر سر کار و از کردار و گفتار خود مانده شرمسار و از گردش زمانهٔ غدار مکار ناپایدار نگرفت اعتبار و از اصنام اغیار نیامد عار

زین بخت خفته سر گشته کار هم بر نیامدا — کاری از و نیامد چندانکه آزمودم

در خوشی و تلخی اسر لذت بی ذکر دوست شدت است و هر راحت بی خدمت دوست جراحت است و هر سرور بی قرب دوست غم و هر خنده و هر فرح بی مجاست دوست ندم ناخوشی و هر شی بی معامله دوست مشغله کبیر و لاجرم صدر الصدور تقریب استغفار کند و تکرار لبسم الله الرحمن الرحیم اللهم انی استلک استغفرک من کل لذة

بغیر ذکرك ومن کل راحة بغیر خدمتك ومن کل سرور بغیر قربك ومن کل فرح بغیر
مجالستك ومن شغل بغیر معاملتك وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین

ما را ذکر معامله با هیچکس نماند	بیعی که بحضور تو کردم اقاله است

عزیز من شیخی بغیر شوخی مسلم نباید کو شیر نری و شیر مردی که جان در راه جانان بازد و دل حدف ناوک درد و اندوه دوست سازد و دیده بکونین باز ندوزد و تن باتش اشتیاق محبوب بگدازد و باخود نه پردازد و تدبیر با وکار رها. دنیا آواره و ابتر گرد اند حیله و چاره دنیا نداند

حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم انتم اعلم بامور دنیاکم **ترجمه**
یعنی شما داناترید بکارها دنیا خود دست از خانمان خود بشوئید چه حق تعالی بجوئید چنانچه
سلطان العارفین شیخ فرید الحق والشرع والدین میفرماید **نظم**

با دل خود از خانمان خود بر کن	با تمنای عشق تکیه کن
گر هوای ز وصل می طلبی	همه تدبیر خویش ابتر کن
تو نه مرد و شعبازی ما	برو ای خواجه کار دیگر کن

و از خود سیر آمد و آتش بر خاشاک غیر حق افگنده و بند ما سوی الله گسسته و از حیله و تدبیر خود گذشته و از خواست و اختیار خود خاسته و کار بار خود بخالق سپرده جگرخوار گرده از سر دستگیر خود برخاست

سیر آمده ز خویشتن می باید	برخاسته ز جان و تن می باید
در هر قدمی هزار بند افزون است	زین گونه روی بند شکن می باید

شیخی اگرچه چون شیر شهد و شکر و شیرین و شادی نماید و تلخی از خوشی و خرمی افزاید یا در میان حرف علت عتها از و زاید و آفتها و بلاها پیش آید رجوع و قبولیت خلق زنالیست مگر بعنایت حق تعالی شکسته گردد و شیر نری و صادقی باید که بدان نپردازد

واین بیت ورد خود سازد **بیت** نزد و قبول دگرانم چه تفاوت ٭ بیچاره کسی کز در تو گردد
مردود ٭ شیخی چاه عمیق صفت هزاران دران شدت غریق و در آتش عجب آن بیت انگشته حریق
هوا شیخی کسی را برباد کرده و برباد داده آبروی ایشان برده و برخاک زده پاکی و بزرگی از
خالق خودجوی و پاکبازی و بی نیازی از مخلوق بحیله و تدبیر سازی **آیت** قال الله تعالی
فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ **حدیث** قال النبی صلی الله علیه وسلم الا
رُبَّ مُكْرِمٍ لِنَفْسِهِ وَهُوَ مُهِينٌ بِهَا کسی قطب الاقطاب گوید کسی قدوه اصحاب خواند خواجه
عاقبت کار خود نداند به ثنا و نیکنامی مردمان مغرور و فریفته ماند و دل گزاند ظن المؤمنین
لا یخطی واین نگذرند ان بعض الظن اثم خاتمه مبهم و خطا است عقل درین اندیشه ضبط
است الا تعجب وابتنا الناس [illegible] ن العاقبة مبهمة یعنی مغرور مشوید بستایش مردمان
که عاقبت کار مبهم است تا از پرده غیب چه آید و از شب دیجور بخت چه زاید **فرد** در شب دو دیگان
من خون آید ٭ از پرده غیب تا چه بیرون آید ٭ **حدیث** قال النبی صلی الله علیه وسلم ان
العبد لینتشر له الثناء بین المشرق والمغرب ولا یزن عند الله جناح بعوضة
یعنی بسی کسی باشد که منتشر و شایع شده باشد به نیکنامی درمیان مشرق و مغرب و
بنزد خدا تعالی نیرزد مقدار پشه یعنی مقدار پشه قدری و قیمتی نبود هیهات هیهات از مقصود
شهرت است ابلیس مشهور تر اگر مطلوب رجوع خلق است سوی تما [illegible] سنگ مرجع و معبد خلق است
معبد با ستی و دین ست و خاتمه با ایمان ذکر حق امان [illegible] اعوذ بک [illegible] حضرت
غفور از غرور و سرور ثناء زود ما را مغرور گرداند و بدان مغرور [illegible] نگرداند بجلال کرم و
فیض فضل بسم الله الرحمن الرحیم اللهم لا تجعلنا [illegible] من مغرورین [illegible]
عن خدمتک محجوبین ولا بنعمتک مستدرجین [illegible] بکلمات [illegible]
الدین برحمتک یا ارحم الراحمین فرصت و فاکنه [illegible]
[illegible] انیس الغربا مونس الفقرا رجعت [illegible] وتبقی

الا بالله کریا رحیما دست و پایم را از طلب بریدی و دلم را خستی و جانم را بسوختی سیلاب خون جگرم
بنا و دان سرشوره بختی تنم را چون ارزیز از بوته هجران بگداختی دل و جانم بغبار بودی میدان
حیرتم چون گوی سرگردان و چوگان سرافگنده گردانیدی و هیچ جا آرام و قرار ندادی خوش گفت
آنکه گفت **رباعی** بیغامی بری دل را نشاید این سرافرازی ؛ سر خود سهل می آید جان
عاشقان بازی ؛ بسا سرهای مشتاقان که گرد گوی چوگانت ؛ بپیچیده هم چو چوگانت ز سرها
گوی می بازی ؛ دستگیر و کارساز کارم بساز و دستم گیر که کارم گذشت از حیله و تدبیر کوری
دیده بختم را بینائی بخش تاریکی شب هجرانم را روشنائی بخش از گلشن وصال بمشام جانم بوی
رسان روز بختم سعادتم را بدست نحوست فیروزه گردان **فرد** خداوندا شبم را روز گردان
چو روزم در جهان فیروز گردان ؛ الهی بزبان قبیح بر افعال شنیع خود نام پیران و مشائخ نتوانم
آورد مگر کمین مؤمنان و ضعیفان و مسکین که ایشان را از دوزخ نجات و از شدائد خلاص
بخشیدی این ناچیز را در کار ایشان کن و بدیشان بخش و سوی خودم کش مرا از شرم باز رهان و
بکرم خود باش و بندان و از مکر نفس ده امان چون بدنیا ستاری کردی بآخرت غفاری کن چون
در دنیا پوشیدی بآخرت رسوا مکن لَا تَفْضَحْنِي سَيِّدِي عَلَى رُؤُسِ الْخَلَائِقِ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ خَاصَّةً فِي يَوْمِ الْمَوْعُودِ الهی انچه از من دیدی جز حلم تو طاقت نتواند آورد و
انچه من کردم جز فضل و کرم تو عفو نتواند آورد **رباعی** آنها که ز من خدای من می بینند
گر مغ نبیند بصحنم ننشیند ؛ گر قصه خویش سگی برخوانم ؛ سگ دامن پوستین من نچیند
من سگ عفو بیچاره تو که در گفتار قوی و در کردار ضعیف در عهد نامه درست و در عمل سست
و در ذات سقیم و در صفات لئیم مرتکب گناهان عظیم ملتجی بکرم و عفو کریم **رباعی** در هیچ فن درست نا یکارم
خود الغلط کسی همین پندارم ؛ چون نیک بکار خویشتن می نگرم ؛ والله که کمتر از سگ بازارم اَللّٰهُمَّ
ارْحَمْ غُرْبَتِي وَآنِسْ وَحْشَتِي كُنْ لِي أَنِيسًا فِي كُلِّ وَحْشَةٍ وَجَلِيسًا فِي كُلِّ وَحْدَةٍ وَمُونِسًا فِي كُلِّ
شِدَّةٍ فَكُنْ بِيَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

تمام شد کتاب انیس الغربا

این کتاب بنا در مطبع گلزار احمدی واقع مرادآباد بماه جنوری ۱۸۹۲ سنه مطابق ماه جمادی الاول ۱۳۰۹ هـ طبع گردید